

Werken. Deel 7

Proza: De waarheid over de Vlaamsche Beweging; Het tooneel in Vlaamsch België; Verspreide en onuitgegeven stukken

Julius de Geyter

bron

Julius de Geyter, *Werken. Deel 7. Proza: De waarheid over de Vlaamsche Beweging; Het tooneel in Vlaamsch België; Verspreide en onuitgegeven stukken*. De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen
1909

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/geyt001werk07_01/colofon.php

De waarheid over de Vlaamsche beweging

De waarheid over de Vlaamsche beweging
Brieven van eenen ouden Staatsman aan eenen jongen Gentenaar⁽¹⁾

I
De geestelijkheid

Brussel, den 1^{en} Juli 1858.

Mijn jonge vriend,

Ditmaal zult gij tevreden zijn: ik wil in dezen brief over uw Vlaamsch en uwe Vlaamsche Beweging eindelijk een woordje met u spreken.

Mijn stilzwijgen over uwe zaak moet u van over lang hebben doen gelooven dat uw oude vriend haar ongenegen was. Gij bedroogt u. Er zijn leven en zijne studien aan te verstooren, zoo gunstig was hij haar zelfs niet: - hij was er onverschillig voor.

(1) Dit stuk kwam afzonderlijk uit in eene brochure van 16 bladzijden in-8°, gedrukt, te Gent, in de drukkerij van F.-L. Dulle-Plus, 1858. Het verscheen zonder naam van schrijver. Volgens F.-J. van den Branden, *Biografisch Woordenboek*, was Julius De Geyter er de schrijver van. Wij hebben geene reden te twijfelen aan die toeschrijving.

Had hij wel ongelijk?

Hij heeft in zijne kinderjaren van het werk der Patriotten gehoord, met jongelingsoogen de Fransche overweldiging gezien, in mannelijken leeftijd Noord en Zuid helpen vereenigen, vóór zijne grijswording den band weder zien breken, en bij alle die beroerten Vlaamsch België even werktuigelijk zien handelen, als nadien het telkens weder in slaap zien wiegen.

Volksgeest, wakenden volksgeest, heeft uw oude vriend in Vlaamsch België nooit gekend, en de vaderlandsliefde der Vlamingen, Brabanders en Limburgers heeft hij niets anders geweten dan het berekende werk der geestelijkheid, in name van godsdienst en troon, - nooit in name des lands, der nationale waardigheid, der wezenlijke vrijheid.

Ik had altijd gedacht dat de Vlaamsche Beweging niets anders zijn kon dan een versch middel der Kerk om de verdedigers der burgerlijke macht tegen te staan, om het volksgezag in zijne ontwikkeling paal en perk te stellen. En toen men mij eenmaal overtuigen wilde dat de Beweging van het volk zelf uitging, aanzag uw oude vriend dezelve als eene aardigheid, als eene liefhebberij, net gelijk het boogschieten en het bolspel.

Wel is waar, men sprak mij ook van de wedergeboorte der Vlaamsche letterkunde, en onze schoone oude taal, zoo als in *Reinaart de Vos* en *Vondel*, is mij altijd dierbaar geweest; doch eene letterkunde bij een volk dat niet leest, omdat het niet mag en niet durft, scheen mij tot eene al spoedige dood bestemd.

Maar sinds minister Rogier in de kamer is komen verklaren dat de Vlamingen voor den Staat gevaarlijke hervormingen vragen, en sinds mij daarop gelegenheid werd gegeven het zoo gevreesde Verslag der Taalkommissie te kennen, heb ik gansch andere

gedachten van uwe Beweging gekregen. Reeds heeft uw oude vriend schier alles gelezen wat over de politieke strekking der Vlamingen is geschreven, en hij juicht er veel, zeer veel, van toe; doch uwe voorvechters dienen vlakker af het kwaad aan te wijzen, rondder uit de oorzaak te melden van den geestslaap des Vlaamschen volks.

Eene goede zaak heeft bij de waarheid niets te verliezen, al zij die waarheid dan ook hard, en al schrikke zij bloode geesten en zwakke zielen af. De openbare meening is almachtig in onzen tijd van vrije drukpers en vrij spreekgestoelte. Goede dokters peilen de wonde zoo diep als zij is geslagen, en aan uwe strijders kan het niet onbewust zijn waar de kanker zit, die het levensap doet zippelen uit den Vlaamschen stam.

Sla de geschiedenis open. Is het niet met het huis van Burgonje dat vreemde vorsten eenen vreemden geest op onzen grond hebben overgebracht? Heeft Vlaamsch België niet opvolgend, gedurende eeuwen, onder het beheer gestaan van Frankrijk, Spanje, Oostenrijk? En bukten onze vaders het hoofd niet, nu onder den dwang der overwinnaars, dan onder het ontzenuwende woord onzer bisschoppen en priesters? Het is pijnlijk, doch waar: - onze eigene geestelijkheid is de oorzaak geweest van al de rampen ons door de vreemde vorstenhuizen over het hoofd getrokken.

Zie terug in het verledene, tot aan de opkomst der Gemeenten. Tel, één voor één, al de gevechten op Vlaamschen bodem tegen leenheeren en gekroonde hoofden geleverd. Gedenk dat Ieperen, Brugge en bovenal Gent eene weêrgalooze geschiedenis bezitten, waarin ieder blad getuigt van breede vrijheden, -

zóó breed dat de Gemeenten ze, letter voor letter, met het bloed der poorters bezegelden. Zie tegen die burgers de ridderdegens der Franschen opgeheven, den banvloek van den Paus over hen geworpen, en bewonder den onplooibaren wil waarmede zij den Loever en het Vatikaan bestreden. Hunne kerken werden gesloten, maar de beluiken hunner Neringen en Gilden bleven open, als tempelen der vrijheid en welvaart, en ieder poorter, van den wever tot den Ruwaard, kende, beminde en verdedigde de rechten der gemeente en des lands, tegen kronen en mijters.

Wat volk!

En wat haat moesten koningen en bisschoppen hun toedragen! Maer openlijke haat is rechtzinnigheid, en met rechtzinnigheid hadden zij niets te verkrijgen. Sluwheid, geduld en tijd werden hunne middelen. Wat is er gebeurd? Sinds het huis van Burgonje tot den inval der Fransche republiekeinen, werd ons land, niet door zijne vreemde vorsten, maar door hunne afgeveerdigden geregeerd, en deze, op hunne beurt, stelden schier al hunne macht in de handen der geestelijkheid. *'Gehoorzaamheid aan de wettige vorsten'* werd nu het ordewoord in alle de biecht- en preêkstoelen, waar men tevens zorg had de gemoederen over het behoud der vrijheden en privilegiën gerust te stellen. Vreemde vorsten, dat was reeds de schande met het verlies der grootste vrijheid, en het was de plicht der geestelijkheid, niet de gehoorzaamheid aen die vorsten te prediken, maar de vaderlandsliefde des volks aan te vuren en der vreemden heerschappij te vernietigen. Om des te zekerder de blinde gehoorzaamheid, de slaafsche onderwerping te bekomen, moest de geest, de trots des volks worden geknakt, en daartoe werd de lust

tot het nieuwe, tot de mode van het hof der landvoogden, tot het vreemde, verheerlijkt. Naäperij werd het middel om onze eigene beschaving, onze eigene gedachten, onzen stoutmoedigen vooruitgang te kortvleugelen.

Gij beseft genoeg, mijn jonge vriend, wat drogredenen men al gebruiken moest om onze rijke, vrije landtaal te doen minachten; slangenslim was het middel om de hoogere volkstanden in vreemde talen op te voeden, en het Vlaamsch, ongekunsteld en verbasterd, enkellijk te gebruiken bij het mindere volk, om ‘verkleefdheid aan den vorst’ en ‘trouw aan het geloof’ aan te prediken.

Het verbond onzer geestelijkheid met onze uitlandsche vorsten, gedurende meer dan drie eeuwen, heeft dus in Vlaamsch België den volksgeest gedoofd en bijna gansch versmacht. De geschiedenis laat deswege geen twijfel bestaan; en, immers, die beide partijen alleen hadden belang in den ondergang van onzen stam, - de vorsten om hunne kroon, de bisschoppen om hunnen mijter vast en machtig te houden.

Wat zien wij thans nog?

Tot heden toe, leert de geestelijkheid ieder opkomend geslacht dien goeden ouden tijd lief hebben. Zij verheerlijkt ter schole, door de drukpers en op den preëkstoeel nog dagelijks de regeeringen van Albert-Isabella en van Maria-Theresia, - regeeringen die de trotschheid der natie met lamheid hebben geslagen, die niet één staatkundig man op onzen bodem hebben doen ontstaan; - regeeringen die ons zoo laffelijk hebben doen inslapen, dat wij onbekend waren met de vooruitstreving van gansch de overige wereld, en dat een Vlaming nog immer in den

vreemde wordt aangeduid met namen die slechts op vervallene volkeren worden toegepast. Men bestempelt de hedendaagsche Grieken met de namen van al de ondeugden der lafheid en ontzenuwing: de Vlaamsche schrijvers weten toch wel dat ook hunnen stamgenoten, in heel Europa, namen worden toegeworpen, die een vrijgezind, een onvervallen volk meer dan verontweerdigen zouden!

Mijn jonge vriend, de Vlaamsche Beweging kan niet enkelijk een strijd zijn tegen de gevolgen van 1830: zij beduidt in mijne oogen eene worsteling tegen vier eeuwen verbastering en onverschilligheid, tegen vier eeuwen misleiding door dweeperij en fanatisme. Gewis, uwe schrijvers moeten de rechten uwer stamgenooten onverdeeld en onophoudend afeischen; doch nog krachtadiger hebben zij hunne plichten tegen den invloed der geestelijkheid te vervullen. Het kwaad dient tot den wortel toe te worden uitgeroed. Het zou al weinig baten Vlaamsch België in het volle bezit zijner taalrechten te stellen, zoo de bevolking er geen gebruik van maakte. En dat zal zij niet, zoolang zij niet denken en handelen durft uit eigen gezag, zoolang zij de geestelijkheid, met hare dweeperijen, met hare eeuwige vijandschap tegen volksmacht, stoffelijk en zedelijk geluk, het hoofd niet biedt. Eenmaal van de Vlamingen een vrijdenkend volk gemaakt, zullen zij krachtadigheid genoeg in het herte voelen, om geene 24 uren af te smeeken wat zij het recht hebben af te eischen.

Vernietiging der priesteracht in Vlaamsch België, ziedaar de zending uwer schrijvers. Dat werk is onmetelijk, maar de plicht is onverbiddelijk. Slechts één middel kan de taak vergemakkelijken: de ongeveinsdheid, de openlijke oorlog tegen de Kerk. En is

er dan zooveel moed en kennis noodig om te bewijzen dat alle religievormen, alle eerediensten, den grootsten hinderpaal stellen tegen het stoffelijk welzijn, de macht en de grootheid der volkeren? Wordt er zooveel klaarzichtigheid vereischt om zich te overtuigen dat, in alle godsdiensten, de dienst der zelfbelangen voor de priesters de hoofdzaak is, en God, bij al hunne komediën, zoo klein wordt gemaakt dat Hij de rol van eenen lakei te vervullen heeft?

II

Verplichtend onderwijs

Brussel, den 5^{en} Juli 1858.

Gij vraagt mij, jonge vriend, naar krachtige middelen om het Vlaamsch volk aan de geestesvoogdij der priesters te onttrekken en hem zijne oorspronkelijke trotschheid terug te geven.

Vooralsnu zal uw oude vriend er u slechts één aanduiden, maar een zeker en praktisch middel, - het verplichtend onderwijs.

Dat vraagstuk staat juist op de dagorde in de politieke wereld, en onvermijdelijk zal het in België, ja in gansch Europa, voor de staatspartijen eene kwestie worden van zegepraal of ondergang. Het is het gewichtigste onderwerp der politiek sinds 1789 en vloeit rechtstreeks voort uit het beginsel der gelijkheid voor de wet en der burgerlijke plichten.

Uit een filosofisch oogpunt beschouwd, is het onderwijs *een plicht voor eenieder*; want het is God lasteren, te beweren dat een mensch de lichtvonk mag uitdooven, hem door den Schepper in het hoofd gelegd. Is het dan te begrijpen dat de priester van welkdanigen godsdienst het zelf-onderwijs niet aanbeveelt als de eerste plicht van een redelijk wezen jegens God?

Even ongerijmd handelt de geestelijkheid in het bestrijden van het vraagstuk verplichtend onderwijs als eene staatkundige noodzakelijkheid.

Het is niet moeilijk te bewijzen dat het onderricht *een recht is voor eenieder*, en niet een gunst voor welhebbenden alleen; - dat men het volk tot geene gehoorzaamheid aan de wetten kan dwingen, zonder dat het die wetten kenne; - dat het een politieke misslag is het volk, tegen zijnen dank en al morrende, aan de staatsmachten te onderwerpen, in plaats van het goedwillig, uit het besef der noodzakelijkheid, er toe te brengen; - kortom, dat het geene plichten heeft zonder rechten, en dat onderdanigheid zonder nadenken, dienstbaarheid zonder onderzoek en overtuiging, het principieel is der slavernij.

(Het klinkt al vreemd niet waar, mijn jonge vriend, dat een mensch die niet lezen kan, in België, tegenover den Staat, als beginsel, in denzelfden toestand is als de neger tegenover den Amerikaanschen planter....)

Daarby, wij leven niet in de 1^e eeuw, maar duizende jaren na de schepping. Het menschedom, van Adam tot op onzen tijd, is eene keten, waarvan iedere schakel een geslacht uitmaakt, en elk menschenkind heeft het recht om zooveel mogelijk van het welzijn

te genieten, 't welk de voorgeslachten, door de eeuwen heen, uit al hun lijden en al hunnen geest op aarde hebben nagelaten. Elkeen mag zijn erfdeel vorderen der algemeene beschaving en verbetering. Het mensdome heeft geene 6000 jaren gezocht, gesloofd en geleden voor eenigen, maar voor allen, en het enkele middel om de nagelaten weldaden te genieten, is ze leeren beseffen, - is kunnen lezen.

Even gemakkelijk is het te bewijzen dat het onderwijs van eenieder *een plicht* is voor *de maatschappij*. Immers, de samenleving is het huisgezin, niet van eenigen, maer van allen; elkeen staat ten dienste van het geheel, en het geheel is werkzaam ten goede van elkeen, volkomen als in eene familie. Waarom, nochtans, verwezenlijken alle hervormingen zich zoo langzaam, al zij hun nut, hunne noodzakelijkheid, niet te betwisten? Omdat het verstandelijke gedeelte der samenleving telkens met de onwetendheid heeft af te rekenen. De vijanden der verbeteringen zijn gewis de vijanden der samenleving; dan, wat steun, wat macht vinden zij niet bij het ongeleerde volk, wiens ziel zij van in de wieg tot aan het graf met fanatisme en spookten vervullen! Wat ontzaglijken tegenstand richten zij niet in tegen alle hervormingen, die de belangen hunner caste niet ontzien voor de belangen van het algemeen! Wat gevaar, wat haat, wat botsingen, wat menschenlevens kost iedere omwenteling! De algemeene verlichting zou al de gevraagde hervormingen, al de gewenschte verbeteringen vergemakkelijken zonder schokken, zonder geweld, zonder menschenbloed, door de overtuiging van het hert en van den geest, - en de samenleving

zou gerust wezen over het behoud harer tegenwoordige vrijheden, welke door de fanatieke opvoeding van een enkel geslacht haar nog te ontnemen zijn.

Wat *weldaden* voor het algemeen!

De ongelukkige misdadigers, te rekenen van degenen die leven in de bedelaarshuizen, tot hen die sterven op het schavot, zouden zooveel in getal verminderen als het cijfer der ongeleerden thans dat der lezenden overtreft; en dat cyfer is ten minste 900 op 1000.

Bij de Amerikaansche ekonomisten is het een stelregel, en ook in Europa wordt erkend, dat één ambachtsman, die lezen en schrijven kan, beter is dan twee, die geen onderwijs hebben ontvangen.

Zie onze staatsmannen, onze kunstenaars, onze weerdigste burgers: het is de middelbare klas der samenleving, die het meeste opoffert voor de studie, die hen schier allen heeft opgeleverd.

En zou de arme volksklas ook haar aandeel van geest en genie niet leveren voor de vermeerdering van 's lands welvaren en 's lands roem? Wat licht zou er niet kunnen opgaan daar waar thans de zelfvolmaking onmogelijk en de roemzucht bespottelijk is? Men weet het, lezen en schrijven was genoeg om eenen Franklin, eenen Béranger en zoovele andere geniussen uit den nederigsten stand op te wekken.

En nu, mijn jonge vriend, is het waar dat de *verplichting* voor ouders en voogden om de kinderen te doen onderrichten, eene inbreuk zij op de vrijheid van het onderwijs? Is de gevraagde hervorming ongrondwettelijk? Mag het dwang heeten de ouders te

straffen, zoo zij het geluk hunner kinderen moedwillig verzuimen?

Onze Grondwet, de vrijheid van het onderwijs vaststellende, kan enkellijk ten doel hebben eenieder het recht te waarborgen om *onderricht te geven*, en sluit geenszins het recht uit om *onderwijs te ontvangen*. Wel begrepen, moet het recht om te onderwijzen ten gevolge hebben het recht om onderwezen te worden. En wat den dwang wegens de weêrspannige ouders betreft, voor het algemeene welzijn wordt men persoonlijk tot honderden onaangenaamheden gedwongen. Rechten zijn plichten, en de inrichting der samenleving beperkt bij eenieder de vrijheid om kwaad te doen: dat is eene weldaad en eene noodzakelijkheid. Ook, om tusschen honderden voorbeelden slechts één te nemen, mag uw oude vriend vragen waarom men zoo luid van persoonlijke vrijheid spreken durft, als men de jongelingen op hun 20e jaer, door de loting, aan vaders, voogden, en familie laat ontrukken?

Maar de politiek der geestelijkheid, onder voorwendsel van de Grondwet en de persoonlijke vrijheid te verdedigen, handelt enkellijk uit eigenbaat. Als beginsel, is het verplichtend onderwijs haar uiterst vijandig: zij kan, zij mag het niet huldigen, ten prijze van al haren invloed, ten prijze van al hare macht op de staatkunde der toekomst. De wet van 1842 geeft haar toegang tot al de lagere staatscholen, ten titel van gezag, en men weet wat overwicht de priester op den burgemeester uitoefent in den geest der dorpskinderen. Bij het verplichtend maken van het onderwijs, zal men ongetwijfeld de geestelijkheid, als gezag hebbende, als bevelen gevende, den toegang der lagere scholen ontzeggen, en door die enkele bepaling ontnemt men haar in 2500 gemeenten hare grootste

macht over de opkomende jeugd; in meer dan 3000 scholen verliest zij eene spreekzaal en een auditorium; daar ten minste zal de ziel van het jonge geslacht niet meer met hersenschimmen en fanatisme worden vervuld.

De toestand der onderwijzers zou natuurlijk verbeterd, zou onafhankelijk en weerdig gemaakt worden van de gewichtige zending waarmede de leeraars der jonkheid zijn belast. De arme schoolmeester zou, na de les, met de spade op den schouder, geenen akker meer gaan bewerken, de klok niet meer luiden, het kerkorgel spelen noch den blaasbalg trekken. De boeren zouden zich het hoofd ontdekken bij het voorbijgaan van den heer, die hunne kinderen opvoedt tot goede burgers van een vrij land.

N.B. In 1848 waren nog 640 gemeente-onderwijzers in België kosters!

Eindelijk gaat uw oude vriend de gevoeligste snaar aanraken, welke U voor het verplichtend onderwijs gunstig stemmen moet.

Verplichtend onderwijs ware de redding van het Vlaamsch....

Zoo waar is het dat democratie en Vlaamsche Beweging één en hetzelfde zijn. - Hoe kan het anders? Het staatsbestuur is anti-vlaamsch dewijl het anti-volksch is, en uwe grieven zouden geene 24 uren bestaan zoo het bewind de Grondwet wat minder geweld aandeed. Niet dat uw oude vriend de Grondwet zoo gunstig vindt voor de Vlamingen als voor de Walen; neen: zij is een anti-vlaamsch werk. Alzoo zou het gebruik der talen van wege de overheden niet *vrij* mogen wezen, maar wel *verplichtend*

moeten zijn, en natuurlijk in Vlaanderen Vlaamsch, gelijk bij de Walen Waalsch of Fransch, naar verkiezing des volks. Het Nationaal Kongres, dat met zooveel zorg al de onschendbare rechten en privilegiën van koningdom, geestelijkheid, magistratuur, enz. heeft vastgesteld, hadde het eerste volksrecht, dat der taal, ook wel onaanroerbaar mogen verklaren. Het Nationaal Kongres haatte al wat Nederlandsch was; doch het bewind hadde al spoedig, in de uitvoering der Grondwet, verstandig, echt-politiek, moeten te werk gaan. Doch daarover, en over meer andere logens en huichelarijen onzer Grondwet, zal ik u later schrijven, en als een kalme grijskop kom ik stillekens tot mijn onderwerp terug.

Alzoo, het verplichtend onderwijs hier te lande zou onfeilbaer ten goede der Vlaamsche zaak gedijen. Immers, het doel der wet zou zijn van elkeen het bewijs te vorderen dat hij lezen en schrijven kunne. Men denke niet dat het mogelijk zij de studie van het Fransch, de kennis eener vreemde tale, te zien eischen van wege wetgevers, die zulk princip als het verplichtend onderwijs zouden huldigen. Neen. Er zijn onmogelijkheden; en hoe ongerijmd men jegens de Vlamingen ook al gehandeld hebbe, zoude men, voor het verstandig maken des volks, tot zulken onzin onbekwaam zijn. In de middeleeuwen, toen het Latijn dezelfde rol speelde als heden de geleerdheid opzichts de onwetendheid, werd de volkstaal bij alle natiën het redmiddel, en thans zou het niet anders wezen kunnen.

Uwe zaak heeft, op Vlaamschen bodem, buiten de Kerk, nog twee groote vijanden: de geesthebbende bedriegers, wier enkel doel is geld te slaan uit alles en altijd, die de politiek najagen en het bewind

vleien; en de gedachtelooze burgerij, die het Fransch aanhangt uit zucht naar aristokratie. Het Vlaamsch heeft, na de demokraten, geene voorstanders dan de echte geleerden en de eenvoudige lieden, voor welke het geen middel is tot fortuin, maar eene zaak van rechtveerdigheid en plicht. Aldus, tegen uwe Beweging staan: de fanatiseerders, de exploitteurs en de pretentieuzen, - allen zoo valsch van ziel als vreemd van naam; onder uw vaandel scharen zich: de volksvrienden, de groote verstandenen en de onbaatzuchtige lieden der middelbare klas. Het volk, het ongeleerde volk, behoort noch U noch uw en vijanden; het vormt als eenen verlaten grond, en daar, maar ook daar alleen, zijn voor de Vlaamsche zaak de heerlijkste vruchten te winnen.

Die talrijke domme menigte is op weinige jaren, door het verplichtend onderwijs, ten koste van den Staat, tot eene denkende macht te herscheppen en bij uwe Beweging aan te sluiten. Het kamp uwer strijders zou ieder jaar met duizenden jongelingen vermeerderd worden, en door de verstandigheid des volks wierde het Vlaamsch, als het eerste middel tot iedere verbetering, in Vlaanderen gered.

Eén druksel, ééne redevoering, één oproep, tot *die* Vlamingen gericht, zou meer teweegbrengen dan de vereenigde pogingen der 20 laatste jaren op onze verbasterde landgenooten vermocht hebben.

Dat de vrienden uwer Zaak zich daarvan doordringen; dat zij mede het verplichtend onderwijs pogen te bekomen, - en het onrecht, door de geleerde minderheid op de onwetende meerderheid gedrukt, zal ras ten einde zijn.

P.S. Natuurlijk, eenmaal dat de minste werkman, zoowel als de rijkste edelman, aan het politieke leven deel zou nemen; dat hij zich zou bekommeren met het geluk en de eer van zijn land, zou er geene reden, geen voorwendsel meer bestaan om *het algemeene stemrecht* niet in te voeren. Alsdan zou art. 25 der Grondwet: ‘Alle macht komt uit het volk’ geene onwaarheid meer zijn; de meerderheid zou beslissen, en het overwicht der Walen op de Vlamingen, door de franschgezindheid onzer tegenwoordige kiezers, wier de onmogelijk.

III

Het verslag der taalkommissie

Brussel, den 1^{en} Augustus 1858.

.....

.....

Eer ik mijnen brief sluite, moet ik U verwittigen tegen een brochure: *Aen de Vlamingen*, die dezer dagen alhier is verschenen. De schrijver werpt achterdenken en minachting over het verslag der Taalkommissie. Geloof hem niet. Hij is geen katholieke, zegt hij; ongelukkiglijk is hij ministeriëel. Gedenk wel dat, indien de ondersteuning der katholieken moet gehaat en verstooten worden als eene huichelarij, de betaalde werktuigen des gouvernements ook uwe verachting verdienen.

Het verslag - ik ken het - is grondig en alomvattend; het is zijne radikale degelijkheid die den

geheelen zwerm der staatsbeambten schreeuwen doet. Met de hand op het hert, mag ik U zeggen: het is een eeuwigdurend wetboek voor gemengde volkeren.

Beter zou men handelen met aan te dringen op deszelfs uitgave, opdat het openbare oordeel tusschen de kommissie en den minister beslisse.

Of is het ook al onwaar dat de drukpers vrij, en de gezonde rede de opperste rechtbank is?

IV

Een Vlaamsche hoogleeraar te Gent

Brussel, den 8^e Augustus 1858.

Ik haast mij U een nieuws te laten weten dat ik met pijn en leedwezen heb vernomen, hoe kortelings ik met uwe herborene letterkunde dan ook bekend zij.

Zooals Gij weet, is sinds een half jaar door de Kamers het noodig geld gestemd voor eenen Vlaamschen hoogleeraar bij uwe Universiteit. Wat de benoeming vertraagt, is moeilijk uit te leggen: de keus des ministers kon toch geen oogenblik twijfelachtig wezen....

Welnu, een man, dien ik persoonlijk niet ken, doch wiens schriften geenen anderen stempel dragen dan dien der verwaande onkunde, schijnt groote kans te hebben om verkozen te worden boven den kundigen schrijver, die onmiskenbare rechten op de plaats bezit.

De genaamde Em. van Driessche zou vóór den heer Heremans worden gesteld.... Hij schijnt hemel

en aarde te zijnen gunste te bewegen. Trouwens, mijn jonge vriend, die benoeming ware eene ramp voor het Vlaamsch, en de tijd om te blozen ware voor de Nederduitsche letterkunde gekomen.

Indien het bewind redenen heeft om den heer Heremans niet te benoemen, - redenen waarnaar ik tot nu toe te vergeefs heb vernomen, - dan toch zijn er nog vele, zeer vele, andere letterkundigen tegen wie van Driessche onmogelijk kan opwegen. Daarbij, wat eergevoel bezit een man, die *Aan de Vlamingen* schrijft om hun te doen gelooven dat het hooge bestuur het beter meent met hunne belangen dan de leden der Grieven-Kommissie?

Dat de Minister er aan denke: woorden zijn geene daden, en zijne goede trouw jegens de Vlamingen is nog niet uit zijne feiten gebleken.

Of zou het waarheid zijn, mijn jonge vriend, dat het even nutteloos is recht voor onze Zaak te verhoppen van eenen genaturaliseerden Franschman als van de politiek onzer bisschoppen?

Het tooneel in Vlaamsch België

Het Tooneel in Vlaamsch België
Inrichting
den Tooneelraad van Antwerpen aanbevolen⁽¹⁾

Met de Besluiten van dien Raad en van de bijzondere Commissie door den Minister van Binnenlandsche Zaken aangesteld tot het beramen van maatregelen ten gunste van het Nederlandsch tooneel.

I
Het tooneelspelen eene kunst als andere kunsten

Een volk drukt zijne grootheid uit door de kunst.

Daarom is 't voor den Staat een plicht kunstvormen te doen onderwijzen.

Ook bestaan in België scholen voor Schilderkunst, Beeldhouwkunst, Bouwkunst, Toonkunst, Dichtkunst.

Wie door de natuur met de gave der schepping is bedeeld, krijgt er opleiding in de leer van 't schoone, en 't land mag hopen dat uit zulk een jongeling een Rubens, een Thorwaldsen, een Keldermans, een Beethoven, een Shakespeare groeien zal.

Wie echter een Talma zou kunnen worden, vindt er geene school om de tooneelkunst aan te leeren; wel, hier en daar, een leergang van declamatie; maar zoo leert men ook teekenen te Veurne, zingen te

(1) Verschenen te Antwerpen, Drukkerij Mees & Co, 1881. Overgedrukt uit *Nederlandsch Museum*. Jaargang 1881. Blz. 140.

Turnhout, rijmelen in atheneums en colleges. Volstaat dit tot het begrijpen, tot het bewonderen, tot het navolgen van Raphaël, van Canova, van Layens, van Meyerbeer, van Corneille? Volstaat het tot scheppen?

Academies, Conservatoriums, Hoogeschoolen zijn gesticht om de geheimen van 't schoone geheel te ontsluiëren; wie ze verlaat is als de jonge arend bij 't uitvliegen uit het ouderlijk nest: hij bezit genoeg om den hoogsten top te bereiken en zich niet te laten blindstralen door eene zon. Hij mag durven wat de machtigsten deden. De uitslag zal groot of klein wezen, naar de mate zijner ingeboren begaafdheid.

Waarom bestaat in Vlaamsen België geene Tooneelschool? Zou de tooneelkunst de offers niet waard zijn, die men brengt aan andere kunsten? 't Is waar, de tooneelspeler laat na zijn leven niets achter dan herinneringen; zijne kunst zelve verdwijnt elken avond met hem van de planken; maar ook Orpheus' tonen en de zang van Jenny Lind zijn niet opgevangen en voor onze ooren vereeuwigd. Als een uitvinder het stemgeluid zal vestigen, zal de grootste rijkdom verworven zijn, dien 't menschdom ooit zal hebben gedroomd: de toekomstige Patti's en Garrick's zullen immer in aller nabijheid zingen en spreken, en hunne handeling zal de photographie ons toonen... Maar, in afwachting van zooveel nieuw kunstgenot, is het wel waar dat het tooneel weinig is in 't leven en voor de eer van een volk? Zou Frankrijk, b.v., nog heden ten dage, zijne zedelijke grootheid niet ook wat aan het *Théâtre Français* te danken hebben? Spreken, van daar uit, niet gedurig tot het geheele land Molière, Corneille, Voltaire, Beaumarchais, Hugo, al de meesters, die den stam voorlichten op zijn weg? Ontlenen alle volkeren, zelfs in de Nieuwe Wereld, geene Fransche stukken,

spelers en speleressen? Dringen met hen Frankrijks taal, kunstsmaak, zeden, mode, ja wetten, niet den vreemde binnen? Maakt dat niet een groot deel van Frankrijks eer en invloed uit? Wie kan het loochenen! En juist om daartoe te komen, heeft Frankrijk gedaan wat noodig was: sinds een paar eeuwen de tooneelkunst aangekweekt en vereerd, omtrent zoo mild als de andere kunsten...

Bij het muziek-conservatorium te Parijs bestaat eene volledige tooneelschool; daar worden, op 's lands kosten, bestendig achttien tooneelspelers gevormd, negen van elk geslacht - gevormd voor 's lands schouwburg, het Théâtre Français.

Dien leerlingen houdt de Staat eene beschermende hand boven het hoofd; bij 't verlaten der school, hebben zij op de kleinere schouwburgen van Parijs of de departementen geene broodwinning te zoeken; neen, reeds tijdens hunne opleiding en bepaald na dezer voltooiing, treden zij op, om hunne eerste proeven te doen voor het publiek in het Théâtre Français. Dat is hun recht. Worden zij goed genoeg bevonden, dan verbindt men ze met een vaste jaarwedde aan dien schouwburg, om er soms nog vele jaren beproefd, en eindelijk al of niet als Sociétaires aangenomen te worden.

Wie in 's lands tooneelschool niet heeft gestudeerd, heeft geen recht in het Théâtre Français als proefdoener of medespeler op te treden; die gunst wordt echter aan sommige rijkbegaafden verleend.

De Sociétaire heeft den maarschalksstaff veroverd; hij wint zooveel aan goud als aan eere; en, overvalt hem een gebrek, knakt hem de ouderdom, een pensioen van 4000 franks wordt hem toegekend, en hij trekt, op den hoop toe, uit eene veilige kas,

een voor hem bijeengespaard kapitaal. Zijn ouden dag slijt hij zonder kommer, rijk aan de herinnering van behaalde zegepralen.

Vraagt men wat zulke toestanden, die zelfs niet in de Fransche departementen, maar alleen te Parijs in wezen zijn, met Vlaamsch België uitstaans hebben? Dan is ons antwoord, dat het Théâtre Français sinds Molière den toon voert en geeft aan gansch een land, ondanks de schuddingen der politiek en de wispelturigheden der mode: nogmaals, dat al de meesters in de kunst van 't aanschouwelijk maken van daar uit hunnen stam voorlichten op zijn weg. En heeft ons vervallen, onbewust Vlaamsche volk geene stemmen noodig, die wekken uit den slaap en de onwetendheid; geene daden die dwingen tot nadenken, inkeer en schaamte; die bezielen met moed en wil; die doen oprijzen tot waardiger leven en handelen?

Dat een katholiek bisschop 'neen' zegge, is te begrijpen; dat echter een liberaal staatsman in onze eeuw het tooneel tot een middel van herleving zou inrichten, ware even eenvoudig te verstaan.

II

Eene tooneelschool

Veel zou zulke Tooneelschool niet kosten: Noord-Nederland heeft er eene, die spelers en speleressen begint te leveren; de onze zou slechts aan Vlaamsche behoeften moeten voldoen.

Best ware 't die te Antwerpen te stichten, de stad die in 't midden der Nederlanden is gelegen en eene zuiver Vlaamsche bevolking bezit, dweepend met kunst; de stad die nog in de negentiende eeuw Brussel en Amsterdam in de schaduw zal plaatsnemen.

Gesteld dus, de Tooneelschool zou bij ons Vlaamsch muziek-conservatorium ingericht worden, dan zou zij ook tot leeraars, tot toezichters, kunnen hebben de spelers en speleressen welke aan onzen Schouwburg verbonden zouden zijn als Sociétaires; deze zouden er les, zouden er wenken geven in ruil voor de hoogere geldwinst, het pensioen en de spaarkas waarvan wij verder spreken zullen.

Zouden zij alléén er leeraren? Neen; een uitstekend lesgevend bestuurder schijnt ons onmisbaar, zooals wij verder aantonen zullen; een professor zou bestendig, in alle vakken, dienen te onderwijzen; onze tooneelspelers zouden er komen om dien raad, die voorbeelden te geven, welke tot volmaking leiden, en alleen door ervaring in 't vak worden verworven.

En de leerlingen? De Staat zou eenige studiebeurzen verleen, toe te wijzen door een jury; de steden zouden ook hulpgelden schenken kunnen; en wie zonder onderstand de leergangen zou willen volgen, dien zou de jury evenzoo mogen aannemen. Wie met een diploma van bekwaamheid de school uit zou treden, zou recht hebben op voordeelen in den aard van die, welke in Frankrijk worden toegekend. Blevé hij in ons land niet, overal zou het diploma hem vereeren, vooral in Noord-Nederland hem den weg in de kunstwereld vergemakkelijken.

Het is goed hier te melden dat, sinds de stichting onzer declamatieschool in 1859 tot heden, honderden meisjes en jongens, allen van Antwerpen of

uit onze voorsteden, de lessen hebben gevolgd. Hun getal was bestendig vóór in de dertig. Thans zijn er 34. Breidt dit uit over gansch het Vlaamsche land, met aanwakking van hoogerhand en uitzicht op eene heerlijke toekomst: het getal leerlingen, dat van Veurne tot Maaseik ons toe zou stroomen, zou verbazen.

Maar dát zoeken wij niet. Zeer weinig gediplomeerden schijnen ons noodig om in de behoeften te voorzien. Onze meening op dit punt verschilt veel van die der Noord-Nederlandsche stichters. Naar óns oordeel, zou de school geene middelmatige spelers te vormen hebben; zulke zouden er altijd genoeg zijn onder de uitgestudeerden zelve en in de vrije kringen over heel het land. Echte kunstenaars alleen hebben wij te leveren; de anderen zouden volgen op den hoop toe.

Om schilder, beeldhouwer, bouwmeester, toonkunstenaar te worden, is ernstige studie noodig in teekening, kleuring, perspectief, meetkunde, notenleer, rythmus, harmonie, enz., altemaal kennissen die men thuis, op de straat, in de lagere school, weinig of niet aanleert; die studie vraagt veel tijd, oefening en raadgeving; eerst na jaren begrijpt en bezit men *de middelen*, en eerst dan neemt *de kunst* aanvang. Maar met tooneelspelen gaat het zóó niet: de middelen tot deze kunst bestaan in lezen, spreken en begrijpen, en terstond daarop begint de beoefening der kunst zelve. Voor het tooneel stellen wij tot regel dat de jongelieden die zich voor de aannemings-jury aanbieden, reeds in maatschappijen of thuis als zeer bekwaam bekend hoeven te zijn, door de vox populi reeds tot muzenkinderen gedoopt. Geene twintig sukkelaars, slechts een paar milbedeelden per jaar

hebben we noodig om Catharina Beersmans en Victor Driessens ter zij te staan en op te volgen.

Laat ons in de gebreken onzer Noorderbroeders niet vervallen: overladen wij het studieprogramma niet met nuttelooze leervakken. Met artisten hebben wij te doen. Vragen wij niet of men van in de wieg de opleiding niet moet beginnen. Kunst is uiting van hartstochten, waartoe kinderen, Goddank! niet rijp zijn. Nemen wij niemand aan vóór zijn 18^e jaar, niemand zonder het diploma van volledig lager onderwijs, zelfs niet hen, die komen zouden met studiebeurzen van steden of op eigen kosten. Staatsbeurzen zouden we niet verlenen dan aan hen, die toegerust zijn met volledig middelbaar onderwijs, ja meer, en nooit dan aan zulken, die de gave der 'daarstelling' bezitten, aan mildbedeelden. En als wij er jaarlijks zoo vier hebben, laten wij met hen verstandig handelen: maken wij hun het kunstenaarsleven niet beu, van in de school, door vervelende studiën, door 't blokken op dorre wetenschap. Hun behoeft opwekking, geene ontmoediging; het afkijken en afhooren, niet het foliantlezen en 't suffen. Een kunstenaar wil snel begrijpen, noodige kennis met breede trekken in zijne ziel prenten, geene wetenschap uitpluizen als een avoué een artikel over rechtspleging.

Ietwat teekenen, schermen, dansen zijn voor den tooneelspeler wenschelijke kennissen; laat ons echter geene nieuwe school noch nieuwe professoren eischen voor dingen die onderwezen worden in onze Akademie en in Turnbonden. Verplichten wij onze leerlingen niet de fransche, duitsche en engelsche talen machtig te worden; dat ware meer dan men vraagt voor het Théâtre Français. Op één avond moet een goed verteller hun genoeg kunnen leeren van mythologie; op

ééne week genoeg van Nederlandsche letterkunde, om hun de poorten tot die kennissen open te zetten: dringt hen ooit de lust of de nood, dan weten zij den weg die leidt tot voldoening. Evenzoo met aardrijkskunde en met alle geschiedenis, nederlandsche als algemeene. *Zang* leidt niet tot ontwikkeling van het *spreekorgaan*, en muziekscholen bestaan. Rythmisch gevoel moet ingeboren zijn; de leeraar moet het wekken, even als zijn woord de schoonheid, den rijkdom, de prosodie, het zangerige onzer taal inspreken moet.

Hoofdzaak is: de jongelieden niet afschrikken door 't lang- en moeilijkmaken.

Moeilijk *is* het ook niet - voor de begaafden, de eenigen die wij te lokken hebben.

Gewis, alles wat op het Amsterdamsch school-programma voorkomt, is den mensch nuttig; maar zooveel mèer kennissen zouden hem nuttig wezen: een diploma van ingenieur of advokaat zou een artist niet bezwaren. Men zal het verder zien in Duitschland. - Mijn hemel! leert men dan niets in lagere en middelbare scholen, en is de zucht tot bijleeren denkers en voelers dan niet eigen? Zou een waar tooneelspeler onkundig willen optreden, waar de schouwburg-bibliotheek hem kan inlichten? Zal hij in moderne kleeding een middeleeuwsche rol vervullen, een vlaamsch kasteel met vreemde meubelen stoffeeren, als hij vertrouwbare plaatwerken voor de hand heeft? Zijn er gevoeliger menschen dan kunstenaars; kent ge er die het belachelijkzijn minder verdragen?

Eenvoudiger nog - en hier zijn wij aan de zending van den bestuurder onzer Tooneelschool: - één man kan in menig geval werk verrichten voor

twintig artisten. Waarom zou onze Bestuurder de costumen, meubelen en décors niet aanduiden voor den schouwburg van Antwerpen, voor dien van Brussel, voor dien van Gent? Waarom zou hij in die steden elk nieuw werk niet opvoeren? Waartoe dient het, artisten bij elk gewrocht met opzoekingen te vermoeien, als die last hun zoo gemakkelijk te sparen, en al hunne kracht niet te veel is voor 't scheppen der karakters?

Te Amsterdam duurden de studiën aanvankelijk vier, thans duren zij nog drie jaren..... 't Is voor vurige geesten om ervan te huiveren! Wij zouden onze leerlingen - onze vier arenden - op één jaar bekwaam willen zien. Het repeteeren vóór een goed régisseur, het spelen vóór het publiek is nog elken dag versche studie - de beste. Wil men sukkelaren zoolang les geven als ze komen, ons is 't onverschillig. Wij houden slechts aan 'geboren' spelers, aan 'natuurlijke' opvolgers van Beersmans en Driessens. De anderen zal men toch op tien jaar, zoomin als op één, tot menschen van genie of talent herscheppen.....

En hoe gaat het in Duitschland? Dank aan 't verplicht onderwijs, zijn allen die zich aanbieden, met veel kennis toegerust; ook wordt bij de Duitsche studenten meer gevoel en kunstsmaak ontwikkeld dan bij de onzen; het is niet zeldzaam dat jongelingen de Hoogeschool verlaten voor de Tooneelschool, zoo sterk is de kracht der roeping. De heer Taco-H. de Beer, die onlangs van de Duitsche Tooneelscholen eene studie maakte, is mee van gevoelen dat overal de cursus die met een eind-examen sluit, niet langer duurt dan hoogstens een jaar, veelal maar zes maanden. Maar bij hun intreden kunnen de jongelieden

dan ook schier alles wat men hun in N.-N. nog leeren wil. Ze gaan direkt aan 't spelen.

In Kierschners *Theaterschule*, te Berlijn, 'die door de eerste mannen van Deutschland geprezen wordt,' legden 'in zeven maanden 50 leerlingen hun eind-examen af, en 25 daarvan waren dadelijk geplaatst'!

Te Hamburg bestuurt Mev. Stolte de *Theaterschule* alléén, GEEFT ALLE LESSEN ZELVE, en nog in 1879-80, bij het einde van den cursus, hadden vele harer leerlingen uitmuntende engagementen.

Te Leipzig, aan Hübners *Theater-Akademie*, waren van 1873 tot Juli 1879 zes-en-vijftig leerlingen, waaronder niet minder dan 16 Universiteits-studenten.

Te München aan de *Königliche Musikschule*, afdeeling *Theaterschule*, moeten de mannelijke leerlingen 18, de vrouwelijke maar 16 jaar zijn; de wetenschappelijke vorming omvat hier zeer veel, waarschijnlijk 'meer dan aan eenige andere inrichting van dien aard'; ook duren de klassen van 1 1/2 tot 2 jaar; maar men oefent er zich het derde halfjaar 'in zelfstandig optreden en tooneelspel in den wijdsten zin des woords.'

Te Weenen, zoowel aan het *Conservatorium für Musik und darstellende Kunst* als in de *Theater-Vortragsschule* van Frau Prof. Valerie Grey, gaat het ongeveer als te München.

Op dit punt zijn alle Duitsche tooneelscholen het eens, dat *optreden, spelen* hoofdzaak is. Men geeft overal voorstellingen, soms voor genoodigden, soms voor het publiek, en de duitsche critici toonen zich streng. Bij het verlaten der school, is de naam van menig acteur, van menige actrice reeds half gemaakt.

Onze overtuiging staat vast; eene Tooneelschool

mag de Regeering niet afschrikken: veel zou ze niet kosten. Alles zou zich bepalen bij deze punten: met Staatsbeurzen (van 1000 à 1500 fr. elk) één jaar verplichte studie in de school; - jaarlijks vier Staatsleerlingen, van 18 jaar of daarboven, uitgekozen door een jury; - van provincie- en gemeentewege, en op eigen kosten, zooveel leerlingen en voor zoolang als de jury er zou toelaten; - een schouwburgje met bijhoorigheden; - een lesgevend Bestuurder, beslagen in kunst- en historiekennis, tevens opvoerder bij de Nederlandsche schouwburgen van Antwerpen, Brussel en Gent; - één betaalde professor voor alle vakken; - tot hoogere leeraars zonder jaarwedde, de Sociétaires van den Antwerpschen schouwburg.

Dit alles in de gebouwen van het Muziek-Conservatorium.

Meer niet.

III

Deelgenooten

Wij zegden reeds hoe men Sociétaire der Comédie Française wordt; welke eer en welke voordeden aan dien titel zijn verbonden.

Uit de fransche inrichting hebben vele andere volkeren nut getrokken. Doen wij dat ook. 't Zal niet lichtzinnig gehandeld zijn: twee eeuwen heeft die stichting proefhoudend gewerkt. Doch raadplegen wij daarbij onze nationale toestanden; laat ons de lessen uit den vreemde benuttigen, door niets anders over te nemen dan 't geen hier passen zou.

Men zal verder zien dat de Staat in het Théâtre Français oppermachtig regeert, en censureert naar willekeur. In België zou dit tegen onze zeden en tegen de Grondwet strijden. Van censuur kan hier te lande geen sprake wezen; doch de Staat heeft rechten zoodra hij hulp verleent.

Die hulp schijnt ons onontbeerlijk, evenzeer als van Staatswege verplicht.

Men zou die tusschenkomst der Regeering op verschillende wijzen kunnen regelen; doch, na alles wat wij daarover lazen en te denken hadden, zouden wij deze grondslagen voorstellen:

De steden Antwerpen, Brussel en Gent zouden hunne huidige ondersteuning blijven verleenen: dat is een schouwburg en een jaarlijksch hulpgeld.

De Staat zou eene pensioen- en eene spaarkas helpen stichten voor de Sociétaires of Deelgenooten.

Zetten wij dit plan practisch uiteen:

A) In elke der drie genoemde steden zouden de beste tooneelspelers, dames en heeren, zich in eene commanditaire maatschappij vereenigen, onder 't beheer van den Staat.

Wij stellen hier voor elke stad zeven zulke Deelgenooten.

Die zeven Deelgenoten bestaan nog niet; in Brussel en in Gent zijn er slechts twee of drie; in Antwerpen maar vier of vijf: het getal zeven zou in elke stad volledig worden gemaakt met gediplomeerde leerlingen uit de Tooneelschool, of uitstekende niet-gediplomeerde spelers die zich mochten voordoen na verloop van tijd.

In elke stad zou een jury - wij zouden hem Tooneelraad noemen - samengesteld door den Staat

en de Stad, den titel van Deelgenoot toekennen volgens stipt bepaalde regels.

Wanneer genoegzaam Deelgenooten zouden bestaan - b.v. vijf aan één schouwburg - zouden zij zelve in de jury vertegenwoordigd zijn op gelijken voet als Staat en Stad.

De leden van de jury zouden benoemd zijn voor drie jaren; hun mandaat zou vernieuwd kunnen worden.

Deelgenooten zouden onafzetbaar wezen, tenzij om oorzaken en in gevallen door een koninklijk besluit uitdrukkelijk voorzien.

Tegen de beslissingen van de jury zou beroep zijn bij den Koning.

Deelgenooten zouden recht hebben op pensioen en op aandeel in eene spaarkas.

Buiten de Deelgenooten, zou elke troep voltallig worden gemaakt met medespelers door de Deelgenooten van den schouwburg zelve aan te werven, maar door de jury of door de abonneuten aan te nemen.

Leerlingen der Tooneelschool zouden proefdoende optreden daar, wanneer en in de stukken en rollen die zij zouden verkiezen.

Door de jury bekwaam bevonden, zouden zij vóór alle anderen als medespelers aan den verkozen schouwburg worden verbonden, met rechten en volgens regels voorop te bepalen.

Eerst na drie jaren zouden medespelers tot Deelgenooten kunnen bevorderd worden.

Het spelen buiten de stad zou streng worden geregeld, en nooit geschieden mogen zonder de toestemming van de jury.

B) De drie steden zouden ieder eenen schouw-

burg verleenen - den schouwburg van heden - doch met alle de zalen en plaatsen die van zulk een gebouw deelmaken.

De geldmiddelen zouden voor elke maatschappij bestaan:

- 1° Uit de hulpsommen welke Staat en Gemeente thans vergunnen;
- 2° Uit de intreprijzen;
- 3° Uit de opbrengst der verpachting van caveau, bal- en concertzaal, voorzaal, tooneelzaal en tooneel.

Die verpachting zou niet mogen geschieden dan op voorwaarden welke de kunst tegen alle hindernis vrijwaren.

Noch rechtstreeks noch onrechtstreeks zou een der Deelgenooten mogen zijn: de tapper, de restaurateur, de balhouder, de concert-inrichter.

Maar men zou uit de gebouwen al de geldelijke voordeden trekken welke zij geven kunnen, en die schenken aan de tooneelspelers.

En al de gelden van denzelfden schouwburg zouden in ééne kas worden gestort, vertrouwd aan een borgstellenden rekenplichtige, te benoemen door den Staat, ten laste van de kas.

Uit die kas zouden worden gelicht:

- 1° De maandwedden der medespelers;
- 2° Het loon van beambten en bedienden;
- 3° de gedane kosten.

Het overschot zou elke maand aan de aandeelhouders worden uitbetaald.

c) Er zouden bestaan voor elken schouwburg 8 aandeelen, ieder splitsbaar in $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{8}$ van een aandeel.

Het bezit van elken Deelgenoot zou, alle zes maanden vastgesteld worden door de jury.

Nooit zou een Deelgenoot minder mogen trekken dan de hoogstbetaalde medespeler.

De Staat zou voor de Deelgenoten van de drie schouwburgen te zamen stichten en beheeren: 1° eene pensioenkas, 2° eene spaarkas.

Een half aandeel uit elke stad zou aan de pensioenkas worden toegekend:

Een vol aandeel aan de spaarkas.

Van de 6 1/2 anderen zou niets ingehouden worden; de Deelgenooten zouden ze allen bezitten, volgens de zesmaandelijksche toewijzing van de jury.

De Staat zou jaarlijks (b.v.) 10.000 fr. in de pensioenkas storten. Wanneer deze genoeg zou bevatten om de eventueele pensioenen te betalen, zou de som van 10.000 fr. in de spaarkas worden gestort.

Op het pensioen zou niemand beslag kunnen leggen; op een aandeel in de spaarkas slechts dan, als de Deelgenoot uit de maatschappij zoude treden, en alleen op dat gedeelte 't welk voortkomt van de intreprijzen, nooit op hetgene door Stad of Staat is bijgebracht.

Er zal jaarlijks, in elke der drie steden, eene vertooning gansch ten voordeele der pensioenkas gegeven worden.

Pensioen- en spaarkas zou de Staat bevoegd verklaren om giften en legaten te ontvangen.

Afzonderlijke statuten zouden het bedrag vaststellen waarop de Deelgenooten in pensioen- en spaarkas aanspraak zouden hebben, in aanmerking nemende ouderdom, dienstjaren, bijdragen, enz.

D) Voor medespelers, beambten en bedienden kan op deze pensioen- en spaarkassen geen recht bestaan:

1° Omdat de medespelers alle jaren afgewezen,

- de beambten en bedienden ten allen tijde afgesteld kunnen worden;
- 2° Omdat zij vaste wedden trekken, en niets van 't hunne in die kassen storten;
  - 3° Omdat de Staat voor kunst wel buitengewone opofferingen doen mag, maar niet voor halve kunst, laat staan voor administratieve kennissen.

Door aldus aan onze beste tooneelspelers, tijdens hun kunstenaarsleven, een onbekrompen bestaan te verzekeren, en hunnen ouden dag voor gebrek en kommer te vrijwaren, zouden Staat en Steden voor onze kunst een schoonen uitslag bekomen: Noord-Nederland zou onze verdienstelijkste artisten niet telkens meer weghalen, als Driessens gisteren, Beersmans heden, Maria Verstraete en Lemmens morgen; de ouders zouden voor hunne kinderen over de Tooneelschool niet meer verlegen, maar trotsch wezen; onze kunstenaars, in 't aanzien der bevolking hooger gerezen, zouden uit een gevoel van veredeling zich meer volmaken. Dan zouden misschien echt dramatische schrijvers opstaan. En het tooneel werkt op de volksmassa zoo krachtig in: er zou als een adem van herleving over 't land waaien; minder gemakkelijk zou onze bevolking terugvallen onder de regeering van inslaapwieggers.

IV

Tooneelchrijvers

Nog meer dan 't lot der tooneel*spelers* en het voortdurend opleiden van jongelieden tot de kunst van Rossi, verdienen de tooneel*schrijvers* onze belangstelling.

Shakespeare vindt geniale vertolkers: zijn het arenden, elk hunner bouwt toch maar een nest in de kruin van dien Eik.

En de kleine kleinkinderen van Shakespeare leven ook niet van hemeldauw alleen.

In alle landen die schouwburgen op 't model der Comédie Française hebben ingericht, heeft men het schrijversrecht bij die schouwburgen vastgesteld, - en wat mèer toegestaan dan hier te lande wordt uitbetaald.

Het Théâtre Français mag heden ten dage niet minder geven dan elken avond vijftien per honderd van de bruto-ontvangst.

Aldus:

Als één stuk heel het schouwspel uitmaakt, bekomt dat 15%
stuk de

Als twee gelijke stukken het schouwspel uitmaken, 7 1/2, te zamen 15%
bekomt ek stuk

4 of 5 bedrijven 11 } te zamen 15%

1 of 2 bedrijven 4 } te zamen 15%

4 of 5 bedrijven 9 } te zamen 5%

3 bedrijven 6 } te zamen 15%

3 bedrijven 10 } te zamen 15%

1 of 2 bedrijven 5 } te zamen 15%

3 gelijke stukken, ieder 5 te zamen 15%

4 of 5 bedrijven	8} te zamen 15%
1 of 2 bedrijven	3 1/2} te zamen 15%
1 of 2 bedrijven	3 1/2} te zamen 15%
4 of 5 bedrijven	7} te zamen 15%
3 bedrijven	5} te zamen 15%
1 of 2 bedrijven	3} te zamen 15%
3 bedrijven	7} te zamen 15%
1 of 2 bedrijven	4} te zamen 15%
1 of 2 bedrijven	4} te zamen 15%
3 bedrijven	5 1/2} te zamen 15%
3 bedrijven	5 1/2} te zamen 15%
1 of 2 bedrijven	4} te zamen 15%

Daarenboven heeft de schrijver een stalzetel in den schouwburg: 3 jaren lang voor een stuk van 5 en 4 bedrijven; 2 jaren voor een werk van 3 bedrijven; 1 jaar voor een van 1 of 2 bedrijven. Heeft hij twee stukken van 5 of 4 bedrijven, of drie van 3 bedrijven, of vier van 1 bedrijf geleverd, en zijn ze op het repertorium gebleven, dan heeft hij een stalzetel zijn leven lang.

Minder mag de Schouwburg den schrijver niet toestaan; meer wel: het keizerlijk besluit van 19 november 1859 zegt uitdrukkelijk dat schrijvers en spelers in der minne alle andere overeenkomsten mogen sluiten, maar nooit de schrijversrechten verminderen.

Te Kopenhagen, aan het Koninklijk Theater, wordt het schrijversrecht geregeld door het volgend tarief:

Voor een stuk dat den geheelen avond inneemt, krijgt de schrijver bij de aanneming 150 rijksdaalders⁽¹⁾ honorarium, en

(1) Een deensche kroon, ongeveer fr. 1.40.
Een deensche rijksdaalder, ongeveer fr. 2.80.

van de 2 ^e tot de 6 ^e opvoering,	1/6 van de ontvangst;
van de 7 ^e tot de 11 ^e opvoering,	1/4 van de ontvangst;
van de 12 ^e tot de 16 ^e opvoering,	1/3 van de ontvangst;
van de 17 ^e tot de 21 ^e opvoering,	1/5 van de ontvangst;
van de 22 ^e tot de 26 ^e opvoering,	1/7 van de ontvangst;

Het is waar, dat bij die ontvangst niet gerekend wordt wat van de bovenplaatsen voortkomt, welke den abonenten zijn voorbehouden; het geldt alleen de benedenplaatsen; maar dat deze ontvangst nog aanzienlijk moet zijn, blijkt hieruit, dat na de 26^e opvoering 150 rijksdaalders worden toegestaan, zoo wat 420 frank per avond!

Voor een stuk dat slechts een gedeelte der vertooning uitmaakt:

Honorarium bij de aanneming, 50 tot 100 rijksdaalders, en

van de 2 ^e tot de 6 ^e opvoering,	60-120 kronen;
van de 7 ^e tot de 11 ^e opvoering,	75-150 kronen;
van de 12 ^e tot de 16 ^e opvoering,	90-180 kronen;
van de 17 ^e tot de 21 ^e opvoering,	60-120 kronen;
van de 22 ^e tot de 26 ^e opvoering,	45-90 kronen;
en na de 26 ^e opvoering	150-300 kronen;

derwijze dat een stuk hetwelk 2/3 eener vertooning uitmaakt, altijd recht geeft op het maximum.

Op even breede schaal wordt den schrijver plaats in den schouwburg toegestaan.

Ook omgewerkte stukken en vertalingen worden in de Deensche hoofdstad goed betaald.

In België geeft de Staat aan een stuk als *Jane Shore* 125 frank per opvoering, doch maar tien keeren in de stad waar het de eerste maal wordt gespeeld; in de andere steden 62 1/2 fr., ook tien keeren; en vijf jaren na de eerste opvoering ontvangt de schrijver niets meer... Wij willen den Staat niet hard vallen:

hij doet toch iets. De schouwburg-bestuurders verleenens niets; ja, sommigen eischen een deel van de staatspremie voor zich!

Betere vergelding *moet* er komen, want zonder eigen stukken geen eigen tooneel. Een goed loon naast een groote eer zou ook toelaten in 't vervolg alle prijskampen tusschen tooneelschrijvers af te schaffen: voor de jurys van onze drie schouwburgen zou het strijdperk bestendig openstaan, zonder die gekke eischen welke gesteld worden in gekke tijden en gekke plaatsen, zonder andere voorwaarden dan die van 't schoone.

Zou, boven de staatspremie, 10% van de brutoontvangst, ten laste van de schouwburgkas, te veel zijn, en dit niet slechts voor tien vertooningen, maar voor geheel den duur van 't schrijversrecht? Zouden gelukte omwerkingen geene 7, goede vertalingen geene 4% van de bruto-ontvangst verdienen?

Hier rijst de gewichtige vraag: wie zou over de aanneming van een stuk beslissen?

Aan het Théâtre Français beslist een Comiteit van negen der oudste Sociétaires. Dat Comiteit werd vroeger samengesteld door den surintendent van den schouwburg, die zelf benoemd werd door den Keizer. (*Decreet van 1812*). De surintendent is vervangen door een administrateur, die benoemd wordt door den minister van binnenlandsche zaken. Deze administrateur is nog bijna almachtig; hij beslist definitief, o.a., over de samenstelling van 't repertorium. (*Decreet van 1850*). Werkelijk is art. 46 van den akt der 'Société entre Messieurs et Mesdames les Comédiens français' nog immer in voege: 'Aucune pièce ne pourra être représentée sur le théâtre des dits Sociétaires que

revêtue de l'approbation du Gouvernement.' (27 *Germinal*, an 12).

Ook in Kopenhagen oefent een staatsambtenaar de censuur uit.

Elders..... - maar wat scheelt dat?

In óns land kan van censuur geen sprake zijn: 'zij mag nooit weer ingevoerd worden', zegt de Grondwet, zoodat men, voor 't aannemen of afwijzen van stukken, slechts heeft om te zien naar het beste, eerlijkste middel ter beoordeeling.

Zou in elke stad een jury - de Tooneelraad - samengesteld uit (b.v.) twee leden door den Staat benoemd, twee door de Stad, en twee Deelgenooten, geen voldoende waarborg aanbieden, zoowel voor de schrijvers als voor de regeeringen en voor de spelers?

Wij denken het wel, en diezelfde jury zou men naar onze meening ook gelasten mogen met het opmaken van 't repertorium, mits toevoeging, voor deze taak, van twee vrouwelijke Deelgenooten.

Het programma van elken avond zou door de Deelgenooten worden samengesteld; doch de jury zou 't recht hebben de opvoering van miskende stukken te bevelen, niet méér echter dan ten beloope van 1/3 per maand.

Onze taak raakt ten einde. Slechts met breede trekken hebben wij de wenschelijke hervormingen aangeduid. Straks zullen wij ze samenvatten in Besluiten. Tot de uitvoering van die Besluiten zouden tal van statuten en reglementen noodig zijn. Deze zijn echter gemakkelijk op te stellen; wij zouden ze reeds

hier nederschrijven, ware 't niet beter daarmee te wachten totdat de grondslagen der vaste inrichting zullen gelegd zijn, totdat men, o.a., weten zal of de Staat tot de inrichting wil medewerken, en op welken voet. Wilde de Staat het niet, wat ons weinig te vreezen schijnt, dan zouden wij eene samenwerking der steden Antwerpen, Brussel en Gent voorstellen; en kwam ook deze niet tot stand, dan bleve ons, Antwerpenaren, geene andere plicht te vervullen dan den bloei van het Nederlandsch tooneel in de Scheldestad te verzekeren

Eer wij besluiten, nochtans, moet ons een steen van het hart, tot vrienden eene harde waarheid gezegd.

Zal men ons weer met woorden afschepen; van censuur spreken in een land waar zij niet bestaan mag; de krachten der bestmeenenden verlammen?

't Was in 1874. De stad Antwerpen ging den nieuwen schouwburg openen, hem inwijden met verschbekroonde stukken, hem inrichten naar den raad van een jury samengesteld uit hoogleeraar Heremans, voorzitter, van Beers, Tony Bergmann, Frans de Cort, Em. Rosseels, Sleeckx, leden, en Julius de Geyter, verslaggever. Sinds jaren had men op de Taalcongressen de inrichting van 't Nederlandsch tooneel besproken; in Augusti 1873, op 't Congres van Antwerpen, had genoemde jury veler hulp en meer bepaald die van de eersten onder de Noord-Nederlandsche schrijvers ingeroepen; die hulp was toegezegd, en de jury stelde den Gemeenteraad voor:

‘ART. 20. - Uiterlijk op 1° September van ieder jaar,

zal de Tooneelraad voor den Bestuurder een lijst opmaken van ten minste 200 eigene en vreemde, oude en nieuwe tooneelstukken, tusschen welke de Bestuurder voor de vertooningen van het geheele jaar te kiezen zal hebben.

‘ART. 21. - Buiten de stukken kan de Bestuurder nog alle andere, en meer bepaald de nieuwstverschenen, stukken aan den Tooneelraad voorstellen, die macht heeft om ze te laten vertalen, te laten omwerken en op het repertorium te brengen.’

Van 't eerste jaar af 200 stukken, goede, speelbare stukken, 't ware een schat!

En wat gebeurde?

Een... advokaat zag in die hulp van de besten uit Zuid- en Noord-Nederland *censuur*, en vroeg voor den Bestuurder alleen de vrijheid en de macht om op te voeren wat hij wilde. Twintig deskundigen, de eer onzer letteren, waren gevaarlijk; één man, met volmacht om af te wijzen naar willekeur, was het niet; belangloozen zouden misbruik maken, schrijvers de censuur herstellen; de Bestuurder, de geldbejager, zou reiner gevoelens koesteren, zijn belang opofferen, geen schijn van censuur te vreezen geven...

Niet ééne stem ging in den raad op, om de jury en 't gezond verstand te wreken; met algemeene handen werd het edelmoedig aanbod ter zij geschoven, en den Bestuurder de volste vrijheid geschonken...

Ook heeft het sinds dan *draken* geregend; stukken, door de stad bekroond, werden te laat of in het geheel niet opgevoerd; en waar een repertorium van honderden puikwerken prijken moest, liggen heden nog ledige planken!

De jury vroeg ook (art. 17) dat het orkest, vóór en na de stukken en akten, de muziek zou uitvoeren welke de Bestuurder der stedelijke Muziekschool zou

aanduiden, met het recht voor den Tooneelraad om bij weigering of moeilijkheden te beslissen; - die bepaling werd eveneens geschrabd. De eerste de beste wordt aan den lessenaar gezet, en beveelt muziek van Offenbach tusschen de meest dramatische bedrijven in.

De jury vroeg nog:

‘ART. II. - Van den Bestuurder wordt verwacht, dat hij een man zij doordrongen van de aesthetische en beschavende roeping der tooneelkunst, die nooit uit het oog verliest, dat de Regeering hem aanstelt om de bevolking in smaak, kunstzin en zedelijkheid te verfijnen en op te heffen.’

Ook dat artikel moest verdwijnen.

Vrienden! Vrienden! die beslissingen hebben zooveel te denken gegeven..... binnen en buiten Antwerpen.

En 't eerste natuurlijk gevolg ervan was, dat de maagdelijke kunsttempel, die een tijdvak van bloei en eer ontsluiten moest, baldadig werd ontheiligd.

Reeds de brief, waarbij de Bestuurder de opening aankondigde, was in kremerstaal opgesteld, en behelsde geen woord van de veredelende zending welke de kunst van hem verwachten mocht.

Achter stukken vol wansmaak, werd op zijn Barnumsch: ‘Vermaard drama! - Beroemde comédie!’ gedrukt en aangeplakt.

De schouwburg zelf werd beurtelings: ‘Vlaamsche’, ‘Antwerpsche’, ‘Nationale’, ‘Nederlandsche’ geheeten.

De plaatsen kregen de vroegere fransche namen, de zetels een plaatje met het woord *loué*, en op de

programma's krioelden taalfouten als waarover een lager scholier zich schaamt.

De 'Tooneelraad' zelf, dat Germaansche woord met Germaansche bedoeling, werd herdoopt tot 'commissie', een eng woord dat denken doet aan Gallische meesterschap.

Reeds in 't midden van 't eerste speeljaar schreef men in 't buitenland (het *Nederlandsch Tooneel*, 4^e jaargang, n° 7) dat men in onzen nieuwen schouwburg 'geen begrip had van de eischen der kunst'....

Het kwaad, sedert zes jaren aangericht, is inderdaad erg. Alles moest alstoen geschapen of hervormd worden *met den geest die sticht*: door eenheid in denken en doen, hadde men in 't gemoed des volks diep ingegrepen. 'Alles te gelijk of snel op elkander,' was de taak. 't Was kort na den duitsch-franschen oorlog - de tijd was gunstig voor een stam die ontwaakt en om zijne zelfstandigheid strijdt: als ieder volk, heeft ook het onze zijnen beslissenden tijd, en evenals Duitschland moest Vlaamsch België juist dan luide verklaren: 'Nu of nimmer!'

Dat voelde men toen in heel den lande. Het Parlement stemde wetten om de Vlaamsche taalgrieven te weren; in Antwerpen was de landtaal reeds tien jaren vroeger in haar recht hersteld; aan de rationeele, levenskrachtige inrichting van het tooneel mocht niet getwijfeld worden.

En toch bleef de inrichting met schier al de gebreken van vroeger behept....

Is de beslissende tijd *thans* geheel voorbij? Neen. Maar een nieuwe rassenstrijd daagt in 't verschiet op, - en wee ons, zoo Vlaamsch België dan *geen* Vlaamsch België is, zoo het de echo blijft van wat

men uitkraamt in Parijs, de maan die al haar licht ontleent van de fransche zon!

Het tooneel is maar één schakel in de keten onzer rechten; maar krachtiger dan wetten zelf, vormt het de zeden van een volk. Wij smeeken onze Vrienden, toch weer niet van de hand te wijzen wat de Tooneelraad hun als het beste aanprijzen zal; den schouwburg niet te laten voortsukkelen; maar hem eindelijk te stichten op een grond waar hij groeie, bloeie en vruchten drage voor gansch een stam!

Besluiten

Gelieve de Tooneelraad den wensch uit te drukken:

1° Dat de Staat een Nederlandsche Tooneelschool zoude stichten; jaarlijks aan vier belovende jongelieden van beider geslacht studiebeurzen zou verleen; en de leergangen ook zou laten volgen door hen die zich zouden aanbieden met hulp van gemeenten of voor eigen rekening.

2° Dat de Staat met de steden Antwerpen, Brussel en Gent zou onderhandelen, om te komen tot het stichten, in elke dezer steden, van een commanditaire maatschappij, staande onder 't beheer van den Staat, en samengesteld in elke stad uit zeven tooneelspelers, te kiezen tusschen de thans gekenden en de toekomstige gediplomeerden, met het doel:

a) Om, met behoud der thans verleende hulpsommen, den Nederlandschen Schouwburg ter beschikking dier Deelgenooten te stellen voor het geven van vertooningen en 't verpachten der ongebruikte zalen en plaatsen, naar bepaalde voorwaarden;

b) Om voor de Deelgenooten der drie steden te

zamen een pensioen- en een spaarkas te stichten, te beheeren door den Staat, met gelden van Staat en Deelgenooten.

3° Dat die schouwburgen aan de tooneelschrijvers te betalen zouden hebben, zoolang als het schrijversrecht duurt: voor ieder oorspronkelijk stuk, bij elke opvoering, 10% van de bruto-ontvangst, indien het stuk den geheelen avond inneemt; minder, evenredig naar 10% voor een geheel schouwspel, indien het stuk maar een gedeelte van de vertoening uitmaakt.

Dat het recht van een schrijver op een zetel in den schouwburg behoorlijk geregeld zoude worden naar het getal der aangenomen stukken.

En dat ook het honorarium voor omwerking en vertaling zou worden vastgesteld.

4° Dat een Tooneelraad zou worden benoemd, door Staat, Steden en Deelgenooten:

- A) Om leerlingen voor de Tooneelschool te aanvaarden, en na de studiën hun al of niet diploma's van bekwaamheid uit te reiken;
- b) Om gediplomeerde leerlingen tot medespelers, en medespelers tot Deelgenooten te bevorderen;
- c) Om de uitvoering van al de bepalingen, voor 't inrichten en 't voortbestaan der commanditaire maatschappij genomen, te verzekeren;
- d) Om over de aanneming van nieuwe tooneelstukken en 't opmaken van 't repertorium te beslissen;
- e) Om voor ambten en plaatsen nederlandsche benamingen vast te stellen, en ze bij de drie schouwburgen tegelijk in te voeren.

Winter van 1880-81.

P.S. Den 25ⁿ Maart 1881, heeft de Tooneelraad, bij den Nederlandschen Schouwburg te Antwerpen aangesteld, na lezing en beraadslaging, besloten tot de stedelijke regeering de volgende wenschen te richten:

1° *Dat de Staat te Antwerpen eene Nederlandsche Tooneelschool zoude stichten, en jaarlijks aan vier belovende jongelieden van beider geslacht studiebeurzen zou verleen.*

2° *Dat de Staat met de stad Antwerpen en andere Vlaamsche steden zou onderhandelen, om te komen tot het stichten, in elke dezer steden, van eene commanditaire maatschappij, staande onder 't beheer van den Staat, en samengesteld in elke stad uit een zeker getal Deelgenooten, te kiezen tusschen de thans gekende tooneelspelers en de toekomstige gediplomeeeden, met het doel:*

- A) *Om, met verleening van de noodige hulpsommen, den Nederlandschen Schouwburg ter beschikking dier Deelgenooten te stellen, voor het geven van vertooningen en 't verpachten der ongebruikte zalen en plaatsen, naar bepaalde voorwaarden;*
- B) *om voor de Deelgenooten der Vlaamsche steden te zamen een pensioen- en eene spaarkas te stichten, te beheeren door den Staat.*

3° *Dat die schouwburgen voor 't opvoeren van oorspronkelijke stukken rechtmatige vergelding zouden schuldig zijn, zoolang als het schrijversrecht duurt; en ook het honorarium voor omwerking zou vastgesteld worden.*

4° *Dat een Tooneelraad zou worden benoemd, door den Staat en de Steden:*

- A) *Om leerlingen voor de Tooneelschool te aanvaarden, en na de studiën hun al of niet diploma's van bekwaamheid uit te reiken;*

- B) *Om gediplomeerde leerlingen tot medespelers, en medespelers tot Deelgenooten te bevorderen;*
- C) *Om de uitvoering van al de bepalingen, voor 't inrichten en 't voortbestaan der commanditaire maatschappij genomen, te verzekeren.*

2° P.S. In 1880 had de Minister van binnenlandsche zaken eene commissie benoemd, met zending aan den Staat maatregelen voor te stellen ten gunste van het Nederlandsch tooneel in België. In 't begin van 1881, werd schrijver dezès bij die commissie gevoegd, en op 30 Maart nam de commissie met eenparige stemmen de volgende besluiten:

De Commissie drukt den wensch uit:

1° *Dat de Staat een Nederlandsche Tooneelschool zoude stichten, jaarlijks aan vier belovende jongelieden van beider geslacht studiebeurzen zou verleen, en de leergangen ook zou laten volgen door hen die zich zouden aanbieden met hulp van gemeenten of voor eigen rekening.*

2° *Dat de Staat met de steden Antwerpen, Brussel en Gent zou onderhandelen, om te komen tot het stichten, in elke dezer steden, van eene commanditaire maatschappij, staande onder 't beheer van den Staat, en samengesteld in elke stad uit een bepaald getal tooneelspelers, te kiezen tusschen de thans gekenden en de toekomstige gediplomeerden, met het doel:*

A) *Om, met verleen, der noodige hulpsommen, eenen Schouwburg ter beschikking dier Deelgenooten te stellen voor het geven van Nederlandsche vertooningen;*

B) *Om voor de Deelgenooten der drie Steden te zamen een pensioen- en een spaarkas te stichten, te beheren door den Staat, met gelden van Staat en Deelgenooten.*

3° *Dat een Tooneelraad zou worden benoemd, door Staat, Steden en Deelgenooten:*

- A) *Om leerlingen voor de Tooneelschool te aanvaarden, en na de studiën hun al of niet diploma's van bekwaamheid uit te reiken;*
- B) *Om gediplomeerde leerlingen tot medespelers, en medespelers tot Deelgenooten te bevorderen;*
- C) *Om de uitvoering van al de bepalingen, voor 't inrichten en 't voortbestaan der commanditaire maatschappij genomen, te verzekeren:*
- D) *Om over de aanneming van nieuwe tooneelstukken en 't opmaken van 't jaarlijksch repertorium te beslissen.*

Verspreide en onuitgegeven stukken

Over Nichtjes en Kozijntjes Open brief aan Jan de Cleer

Meester Jan!⁽¹⁾

Gij weet, ik ben van nature nog al lui, en 'k vond een zoet plezier in niets te doen, als ik u en uwe vrienden zoo werken en zwoegen zag om de menschen over hunne belangen in te lichten. Dat inlichten daags vóór de kiezing is al bijzonder edelmoedig: gratis wordt dan de Waarheid in hare lieve naaktheid tentoongesteld, door uitstekende verstanden als gij, zonder het minste belang voor hunnen eigen persoon, - alleen voor 't algemeen welzijn.

Evenwel, hoe zoet het niets-doen bij zulk een warm weêr mij ook zijn moge, zóóveel liefde tot de Waarheid, van wege u en uwe vrienden, maakte mij jaloersch. Ik hadde ook wel een gelegenheid willen vinden om aan de Waarheid mijn hulde te betuigen; maar zelf kandidaat zijnde, diende ik, kieschheidshalve, te zwijgen, hoe zwaar dat zwijgen ook viel, en een gelegenheid om het te breken moest mij komen van den eenen of anderen mijner oude vrienden - zooals gij. Zij kwam maar niet, en ik ging alle dagen uren lang op mijnen sofa liggen, het kiespapier lezen, waaraan gij zooveel betaalt, - en u benijden.

(1) Gedrukt zonder datum, waarschijnlijk in 1868.

Heb dank! dank! Daar doet ge mij op eens de gewenschte gelegenheid aan de hand met het liedje over *Nichtjes en Kozijntjes*.

't Is nu al den tweeden keer, Meester Jan, dat *gij* dat liedje op uwe kosten laat herdrukken en uitdeelen. Zoodat niet veel bewijst voor uwe scherpzinnigheid, bewijst het toch dat *gij* een groot belang hecht aan uwe kiezing, en wel bij kas zijt. 't Is waar, de stadsregeering alleen heeft u, sinds een enkel jaar, duizenden laten winnen, - en daar het toch meer op *haren* rug is, dan op dien der provinciale raadsheeren, dat er thans slag geleverd wordt, eischt de dankbaarheid dat ge op uwe beurt een verstandig gebruik maakt van hare gegunde penningen. Op die wijze houdt de eene winkel den anderen in stand - voor 't algemeen welzijn. Maar de hoofdzaak is een *verstandig* gebruik.

Welnu, Meester Jan, hij die zich met eene publieke zaak bemoeit, moet meer kunnen dan de rol spelen van avoué; hij hoeft ten minste kennis te hebben van die publieke zaak, zooniet, houde hij zich daarbuiten en late de kenners begaan.

Ik wachtte zoo ongeduldig op eene gelegenheid; te vergeefs had ik er eene van 't *Handelsblad* verhoopt: 'k zou zoo graag die slang op den kop trappen; maar die slang heeft talent, al is het dan maar slangentalent. *Gij*, Meester Jan, gooit uwe eigen ruiten in.

Zoo! 'k heb in den tijd geschreven tegen de kliek der nichtjes en kozijntjes! 'k Heb meer gedaan: 'k heb geschreven tegen 't verderf dat heerschte in de Liberale Associatie.

En dät herinnert *gij* aan het publiek om mijne verslaafdheid aan te toonen! Indien er in uw hoofd

hersens staken, in plaats van iets als kurk, zoudt ge zien dat *gij* juist den lof maakt van mijn onafhankelijk karakter.

Van Put zal u met de ooren trekken, en Jules van Havre u op de kneukels kloppen. Zóó lichtzinnig de spreuk vergeten, dat een onbehandige vriend erger is dan een verstandige vijand!

Nogmaals, van mijnentwege, meester Jan, dank voor de gelegenheid die gij me aan de hand geeft. Ik ga er gebruik van maken, om op mijne wijs aan de Antwerpsche bevolking de lieve Waarheid te laten zien.

Wie weet in Antwerpen niet dat, onder het burgemeesterschap van den heer Loos, de invloed en het gezag van dezès familie te groot en vernederend waren voor de andere burgers? Honderden liberalen hebben gewerkt om daaraan een einde te stellen; onder dat getal was ik. Wij wilden de liberale ZAAK dienen, zonder aanzien van personen. Vindt gij het misschien weerdiger, machtige PERSONEN en hunne gebreken te vleien, en 't algemeen belang op te offeren aan uw eigen welvaren?

Wat verband bestaat er tusschen den toestand van destijds en den toestand van heden? De heer Loos en dezès familie zijn vandaag buiten zaak, en alleen onedele, lage karakters vervolgen nog den vreedzamen burger, die het politiek terrein verlaten heeft, om een rustig leven te leiden, waarop hij toch wel zooveel recht heeft als wie ook in Antwerpen. De partij die gij dient, zou niet durven zeggen dat de achtbaarheid en de kunde van onzen vorigen burgemeester in 't minste verdacht mogen worden. Alleen De Laet heeft daarover durven spreken, hij die onder de veropenbaringen der *Finance* moest verpletterd

liggen! Gij zoudt openlijk geen vermoeden durven werpen op de eerlijkheid van één lid zijner familie; - waarom dan stelt gij een verband tusschen den toestand van vroeger en dien van heden?

Sinds vijf-zes jaar zijt gij en uwe vrienden aan 't bewind: AAN DIE vraagt de bevolking rekening over hunne daden, niet aan den heer Loos.

Gij zoekt met al uw kiespapier verwarring te brengen in den geest der burgers. Verwarring is uw grootste hulpmiddel; want uwe partij is een mengeling van mannen zonder politieke principen en hoogmoedige nulliteiten, die alle overtuiging slachtofferen aan 't welstaan met de klerikale kopstukken, die hen op een enkel teeken breken kunnen.

Waart gij, Meester de Cleer, niet jaren lang Sekretaris in de derde wijk der Liberale Associatie? Zijt gij thans geen ieverige dienaar in den winkel der fanatieken?

Waren de heeren Gerrits, Rul, Mintjens, Dhane, van den Bergh, en zooveel anderen ook jaren lang geen leden van dezelfde politieke maatschappij?

Noemden de heeren Coremans, Schul, Gheysens, Peeters-Verellen, Eliaerts, ja van Put zelf, vroeger zich niet allen liberalen, die verklaarden dat het klerikalism overal eenen domphoren zet op het verstand en de volkeren aan banden legt? dat het menschdom niet vooruit kán, dan op een anti-klerikalen weg?

Behooren zij thans nog tot de partij die in alle landen strijd voert tegen degenen die slechts heerschen kunnen door stilstand, leugen en bedrog?

Gij zult het beweren, want de getuigenis hunner apostasie uit uwen mond zou u doen breken als glas. Doch wat hebben zij, sinds hunne kiezing, voor de zaak van 't menschdom gedaan?

Niets!

Wat hebben zij laten doen?

De klerikalen hebben voet voor voet zich van gansch het terrein meester gemaakt, zonder dat uwe vrienden het hun ooit hebben belet.

Hebben zij op het stadhuis al de bureelen niet opgepropt met congreganisten en voorvechters uit de Paulusstraat?

Hebben zij er den *espionnage* niet ingericht, even als in een school der jezuiten?

Hebben zij in de politie en in het havenbestuur geen zwerm benoemd van agenten gekend om hunne verkleefdheid aan het rijk der japneuzerij?

Hebben zij geen lokaal geweigerd aan het komiteit voor het geven van conferentiën aan het volk?

Heeft daarentegen de school van een dweeper aan de vest, van uwen provincialen raad geen hulpgeld gekregen van 1000 frank?

Voor wie staat de stadsbibliotheek, met haren schat van verlichting, nog open als voorheen?

Wie heeft nog altijd de komedie niet voor oogen, door de liberalen van den Gemeenteraad gespeeld met het voorstel om aan de Kamers de verplichtmaking te vragen van 't onderwijs?

Wie herinnert zich niet hoe die rechtzinnigen, vóór hunne kiezing, tegen de Conventie van Antwerpen uitvoeren? Thans hebben zij niet alleen het gezag der priesters in de stadscholen behouden; zij hebben het uitgebreid, ja die zelfde Conventie toegepast op de scholen voor volwassen jongelingen!

Er zijn honderd bewijzen van kazakkeerderij voorhanden. Aan geene enkele inrichting hebben zij een liberale strekking gegeven; alles lieten zij schoeien op een klerikalen leest. - O! 't is wel zeker dat Loyola's

opvolgers in de Keizerstraat en de vadsige paters van den Oever, *indien* zij bidden, den hemel danken over zulke vaderlijke regeerders!

En wat brengt gij allen ter verontschuldiging in? ‘Het liberaal ministerie zelf gaat niet vooruit.’ Neen, het ministerie gaat niet genoeg vooruit; maar helpt ons, progressisten, het vooruitstooten, en loopt niet over tot de partij welke juist allen vooruitgang bestrijdt en verhindert.

De H. Haghe heeft uitgelegd hoe hij uwe vrienden op het stadhuis aan 't werk heeft gezien. Moet ik u herinneren, Meester Jan, hoe ik ze lang te voren in den *Nederduitschen Bond* bezig zag? Gij weet wel dat men u, over 4 jaar, tot kandidaat voor den provincialen raad niet wilde, en men Lamb. Van Rijswijck vooruitzette, die zijne verkleefdheid aan den heiligen winkel niet verbergt? Gij waart niet bekwaam, fluisterden die liberalen van oor tot oor; doch uw tegenstrever was nog minder een arend, en 't was zichtbaar dat gij uwe gewezen hoedanigheid van sekretaris der liberalen te boeten hadt. Omdat ik toen zoo ruw tegen hunne geheime bedoeling inging, nam men u toch aan, - en thans? Indien er iemand bij die aanneming ongelijk heeft gehad, waren het vast de vrienden niet der Paulusstraat.

Kort daarop werd door diezelfde liberalen een weekblad, *Het Vrije Woord*, gesticht. 't Was met het geld van katholieken! Met verontwaardiging rukte ik mij van hen los, - en vandaag, na nog vier jaren medeplichtigheid in 't verkwezen onzer bevolking, vandaag als Antwerpen voor heel het land het bolwerk is der klerikale gezindheid, zijt gij en uwe vrienden geene apostaten, neen, *vous payez d'audace*: ik heb mijne denkwijze verloochend!

Dat, meester Jan, gaaft ge mij gelegenheid te zeggen door het uitgeven van een onnoozel liedje. Ziet ge thans hoe gij uwe eigen ruiten hebt ingegooid?

Laat mij u een verzoek doen: geef ook iets uit dat ik schreef tegen de kasteelen, en vooral iets over de Vlaamsche Zaak. De Antwerpsche bevolking zou niets verliezen bij het bewijs dat die lieve kasteelen, die u en uwe vrienden op zoo'n zacht-fluweelen kussens hebben geholpen, niet *mogen* afgebroken worden, - en dat de edele Vlaamsche Zaak nog eeuwen op hare zegepraal wachten zou - in de handen der klerikalen.

J. DE GEYTER.

Onze letteren⁽¹⁾***Open brief aan een Vriend, Diplomaat in den vreemde, thans op rondreis in Duitschland.***

(Aan HERMAN LEDEGANCK.)

Beste Herman,

't Is goed te zien, vriend, dat Gij uit een andere waereld komt, en weeral op het punt staat naar een andere waereld te vertrekken, - de vierde nu, meen ik.

Of X. den vijfjaarlijkschen prijs al heeft? Hij zal hem nooit krijgen, vriend, hij zoomin als een ander liberaal.

Laat mij U den toestand eens blootleggen, want hij is zóó ergerlijk dat Gij zelf de weerga in geen ander land zult aantreffen, Gij, die landen bij dozijnen doortrekt.

Niet één liberaal schrijver zal een werk hebben ingezonden om naar dien prijs mede te dingen. Ik ook niet. Wij weten allen dat voor ons niet de geringste kans bestaat dien prijs te bekomen - van zulk een jury en van zulk een regeering.

Toch zijn werken van hen en mij, 'door het.... Hoogere Bestuur', aan de jury 'onder.... worpen',

(1) Gedrukt op een blad in 4°, zonder datum.

gelijk men 't zoo juist en keurig door het *Staatsblad* zeggen doet.

Zij willen ons volk, in Noord- als in Zuid-Nederland, doen gelooven dat wij in zulke rechters vertrouwen stellen, hunne uitspraak als eerlijk tegemoet zien, voorop in de toewijzing berusten; - en 't is van algemeene bekendheid dat Snieders reeds als de prijswinnaar was aangeduid vóór zijne *Boeren* door één uit zijn eigen waereld waren gelezen, vóór ze waren gedrukt!

- Gij moogt dat niet *laten* gelooven! hoor ik U zeggen.

- Gij hebt gelijk, vriend, want ons bekrompen volk is licht te misleiden: op den duur zou 't vrede hebben met een Academie die in het hart van Vlaanderen is gesticht om het werk van kerken en kloosters te bekronen. 't Zou vergeten *wie* de regeering tot leden benoemde, en *hoe* deze bijkozen om 't getal te volledigen: wat de Capulets en Montagues niet durfden, deden hunne Samsons en Abrahams; op zulke wijze dan ook dat geene vier uit heel hun midden noch de kunstgaven noch de zedelijke waerde bezitten, die van academieleden dienden vereischt; dat men, na hunne dood, van twee *misschien* nog een paar bladzijden zal herdrukken, maar stellig van geen drie.

Ware 't daarbij gebleven, dan ware de Academie maar een uitwas, die door éénen zwaai met de vlijm ware weg te snijden. Maar zij gaat voort met doordringen, regelen, inrichten, zooals bisdommen en regeering het van haar verlangen. 't Is geen uitwas: 't is een kanker, die naar binnen werkt; die dieper en dieper, breder en wijder in moet woekeren.

Ons volk begon te lezen. Die lust moet verstikt.

De geestelijkheid, de hoogere vooral, wil nog meer nacht over het Vlaamsche land: men moet er evenzwaar slapen als onder Albrecht en Isabella; en, schiet men er wakker, 't moet een ontwaken zijn van dweepers als onder van der Noot. Ja, vriend, het werk van preek- en biechtstoel wordt door de Vlaamsche Academie voltrokken. De bewijzen steken reeds de oogen uit...

- Laat eens hooren, vraagt Gij.

- Geen cent van den Staat meer voor wie niet schrijft zooals de Kerk het duldt; de minister, die de sleutels der schatkist houdt, verleent niet de minste aanmoediging meer waar de Academie zich tegen verzet.

Geen prijs meer, noch om de drie, noch om de vijf jaren, noch bij buitengewone wedstrijden, 't is gelijk op welk gebied, dan toegewezen door jury's die de Academie samenstelt - uit onze vijanden.

'Uit onze vijanden' is niet te erg beweerd. Zij benoemde tot rechters galzieke priesters, die vijf afleveringen van een tijdschrift vol schreven tegen *Keizer-Karel*, om hunnen haat tegen 't *Geuzenlied* lucht te geven. En die ... priesters namen de zending van rechters aan!

- Dus, hun oordeel was gekend? Voor 't Assisenhof zou men zulke juré's veroordeelen en weggagen...

- Wat stoort zich de Academie aan wet en betamelijkheid!

Verschijnen toch gewrochten die de spiegel, de ziel zijn van onzen tijd, en de eer onzer kunst, die moeten doodgezwegen, doodverklaard, doodgeschimpt of doodgelasterd. Ook dat gaat van die Academie uit, en werkt stelselmatig, onverbiddelijk, in vijftig organen, uit honderd gewijde monden, over

al onze gewesten, tot in Noord-Nederland toe, - waar *onze* vrienden 't nog niet eens vermoeden.

En middelerwijl stelt de Koning de eer zijner heerschappij, den duur en de grootheid van zijn stamhuis, in den bloei der kunst, die alleen ze aan de volgende geslachten kan overleveren... Middelerwijl is er ter waereld geen ander land waar de Staat het zich niet ten plichte rekent, als Mecenas bij de Romeinen, het moedige, 't ware, 't schoone, boven alles te huldigen!

Ai mij! Vriend: het Moedige, 't Ware, 't Schoone, alhier? - Laat het mij nader zeggen: binnen eenige weken zal men hier natuurwerk en heldenkunst bezwadden, en prulboeken doen uitschitteren; hier zal men 't Grootte en Goede *ex cathedra* neerdrukken, neertrappen, en jezuïetenkunst omdragen op het schild. - Over Zuid en Noord zal een lofzang opgaan voor een werk waarvan de schrijver niet 'bevrucht' was, waarvoor hij zich opgeschroefd heeft, dat gezocht en valsch is, dat stemt tot buigen en kruipen... Tevens zal men er schimplachen en de schouders ophalen voor gewrochten waaruit mannenkracht spreekt, die trotsch maken, en opvoeren tot reus zijn voor recht en waarheid. Tot zooveel laagheid staan ze gereed.

- Dat is inderdaad al te erg!

- Vriend, het zal van jaar tot jaar nog erger worden. De regeering zocht in 't Vlaamsche Land een scherm waarachter zij vele laagheden kan verschuilen: de Vlaamsche Academie heeft dat scherm doen oprijzen.

- Maar 't is waanzin! Heeft Molière het niet voor eeuwig belachelijk gemaakt?

Nous serons, par nos lois, les juges des ouvrages;
 Par nos lois, prose et vers, tout nous sera soumis:
 Nul n'aura de l'esprit, hors nous et nos amis!

- Dat is 't heel en al, maar niet broeiend meer in zieke hersens; - reeds voorgesteld door ... een Academie; reeds toegepast door ... een regeering.

- Tegen gansch een Volk...

- En ter bevordering van ... Kunst! 't Is al te sterk, niet waar, Vriend?

- 't Zal ons doen blozen in den vreemde, zoodra het gekend is.

- Wat zoudt gij aanraden daartegen te doen?

- Gaat den eeuwigen weg op, die overal uitloopt op recht, gij en uwe vrienden.

Maakt dat alles bekend. Als ieder veropenbaard zal hebben wat hij weet, zal die Academie allen invloed missen. Is er onder U een Molière, waarachtig! hij heeft hier vrij wat meer stof dan er was voor de *Femmes Savantes!*

- En is er in onze dagen, hier te lande, niet één daartoe begaafd, hij zal wel opstaan, de wreker, desnoods in een ander land, als de elementen maar verzameld zijn.

- Een scherm, dus, waarachter lage politiek met het heiligste knoeit, - met kunst?...

Als daarachter alles zal instorten, zal hij klinken, de schaterlach! Men moet die mannen in levenden lijve op het tooneel brengen...

- Op het tooneel of elders. De man daartoe zal wel opstaan. Middelerwijl dient de stof bijeengebracht. Deze brief is in mijn aandeel: 'k zal hem uitgeven.

- Houd mij in Amerika op de hoogte...

- Wees gerust, al lagen er twee oceanen tusschen ons.
  - De eerste maal als ik weer zal keeren...
  - Breng ik u achter geen scherm, maar in eene echte Academie, waar plaats zal zijn voor mannen van alle gezindheden, - en die wat kunnen.
- Uit de verte, beste Herman, reik ik U de hand der trouwe vriendschap.

JULIUS DE GEYTER.

Over Kunst en Critiek⁽¹⁾

*naar aanleiding eener gedachtenwisseling in het 'Taalverbond', 12
December 1889*

I

Er zijn geene *wetten* voor kunst, geene *kunstregels*.

Kunst is niet gekluisterd aan één of meer vaste vormen.

II

Wat is er dan?

Nu en dan een mensch die met scheppende kracht is begaafd, die zwanger gaat van iets dat nog niet bestaat, en behoefte heeft dat ter waereld te brengen; nu en dan iemand die eene eigenschap heeft van..... God, ook edelmoedig is als God, en het meedeelt.

III

Hoe zal hij dat mededeelen?

Op *zijne* wijze, eigenaardig, in den vorm dien *hij* verkiest.

(1) Afzonderlijk verschenen als overgedrukt uit het tijdschrift *De Vlaamsche School*.

IV

Leg zulkeen mensch geen dwang op, leg hem geen toonbeelden voor. Hij heeft geene hulp noodig voor 't kleine, hij die het grootste vermag. Hebt gij hem geleerd zich te bevruchten?

V

Hij heeft geene hulp noodig; - 'k wil zeggen: meer noodig. Zijn geheele leven heeft hij, bewust soms, meestal onbewust, rondgezien, gezocht naar een mooie kleedij voor zijn lieveling. Eene moeder bereidt immers den kindskorf *eer* zij baart? Hij heeft reeds lang gekozen.

VI

En waarom zou hij, bij 't mededeelen, een ander nadoen? Is eenvormigheid dan geen armoede, verscheidenheid dan geen rijkdom?

VII

Hij heeft maar één verlangen: dat men zijn geschenk waardeere in al zijne heerlijkheid.

Hij zal doen lachen of weenen, verrukken of bedrukken; wij zullen met hem zweven door licht en hemelen, afdalen tot in de kolken der onderwaereld: hij zal te werk gaan naar de vereischten die *hij* voelt; maar - hij zal boeien.

VIII

Ja, boeien. Na 'bevruucht zijn' is 'boeien' het éénige dat hem te doen blijft.

Ware 'boeien' slechts op ééne, slechts op tien wijzen mogelijk; ware 't onder regels te brengen, 'boeien' zou de vorm zijn die voor elk kunstgewrocht wordt vereischt. Maar het middel verschilt zooveelmaal als er scheppende kunstenaars zijn.

't Is ieders oorspronkelijkheid.

IX

Wat vermag dan critiek?

Hier is geen sprake van onvruchtbaren, die meenen dat kunst, dat 'scheppen' aan te leeren is; geen sprake van kunstmakers.

Wat vermag dan critiek?

Niets om kunst te doen ontstaan, ook niets om kunst te doen vergaan, zoomin als om ééne sterre te voegen bij de velen die flonkeren, zoomin als om er ééne uit te dooven in hare wording, of als zij medeflonkert in het ruim. De waereld kan eens meelichten, ja..... met een gazbek, gelijk de zee een pooze verduisteren kan..... met een wolk.

X

Heeft critiek geene wenken te geven ter verbetering?

Niet bij den kunstenaar, niet bij den schepper: deze kon niet anders dan hij deed; voor hem was 't volmaakt. De maan, de zon zelf heeft vlekken: wie ze schiep, vond dat goed; wie onder de menschen 't *niet* goed vindt, - die verbeter 't.

XI

Maar op de millioenen, op de milliarden die 't menschdom samenstellen; op het nageslacht tot in de verste toekomst, vermag critiek veel. Wij zien niet immer, en gewis niet allen, wat prachtig, wat bewonderenswaardig is rondom ons: hoe weinigen staan opgetogen voor de schoonheden der natuur! hoe velen loopen niet als blinden door de schepping!

Die blinden heeft zij te verrukken met het schoone der kunst.

Critici zijn priesters eener godheid.

XII

‘Hier is de schoonste vrucht uit mijn tuin, eene rijpe perzik. Welk een blos en welk een dons! Wat moet ze goed zijn! Meisje, zet er een vol korf je te midden der tafel. Proeft, lieve dischgenooten.’

En elke hand vat er eene met de vingertoppen, fijn, als een juweel uit een kistje; zij draait die om en rond, terwijl de oogen ze verslinden.

‘Uw mes, - och, jongen, leg het weer neer: aan zulk een vleesch rake geen metaal; pel zulke vrucht met de hand. Laat ze nu smelten in den mond; geniet nu de heerlijke perzik.....

- O!' ruischt het uit de bolle wangen: 'z' is er binnen.'
- Maar op het bord, vóór hem die juichte, ligt het blozende, donzige 'vel'.
- 'Binnen' is de vrucht; het andere was maar de vorm.

Nacht van 12-13 December 1889.

Aan de Heeren Burgemeester en Schepenen der stad Antwerpen⁽¹⁾

Edele Heeren,

Den 25ⁿ September zal het land aan Hendrik Conscience eene hulde brengen van bewondering en erkentenis.

Die vereering is een nationale plicht, ontstaan uit nationalen trots.

Conscience heeft 100 boekdeelen geschreven, waaronder meesterstukken, bij een volk dat sinds drie eeuwen niet meer schreef, niet meer las.....

In vele talen overgezet, wordt hij bij alle volkeren hooggeacht en bemind, en zijn roem straalt op zijne taalgenooten, op gansch zijn vaderland af.

Van den Koning, de Ministers, de Academie, tot den dorpsonderwijzer en den heiboer, stort ieder zijn gouden of zijn koperen penning, om den man te vieren die aller gemoed heeft geroerd, aller eer verhoogd, geheel een volk verbeterd.

En niet in België alléén, ook in Noord-Nederland is de genegenheid voor Conscience algemeen: in het Album, hem uit Amsterdam bestemd, wordt hij door de waardigsten uit den lande gehuldigd. Vrijdenkers naast protestanten en katholieken; dichters,

(1) Afzonderlijk gedrukt in een boekje in-16' van 6 bladzijden.

schilders, beeldhouwers, toon- en bouwmeesters naast geleerden en staatslieden; met Beets, de Vries, Schaepman, Mesdagh, Israëls, Bosboom, Nicolai, Verhulst, Cuypers; met de opstellers der grootste dagbladen, vereeren honderd anderen, zelfs de Prins van Oranje, hem vruchten van hunne veder, van hun penseel, van hun stift.

Ik heb het gezien.

Op den dag der volksbetooging zal hem door de stad Brussel, in de zalen van het Raadhuis, eene officieele eerbewijzing worden gebracht.

Zal zijne geboortestad, zal Antwerpen, door zijne Overheid, niets doen voor Conscience?

Wel is waar, Edele Heeren, is Conscience geen liberaal; wordt hij door de Leuvensche Hoogeschool tot *doctor honoris causa* benoemd; eischt de klerikale partij hem op als haar man; zoekt zij in de betooging politiek voordeel; handelt ze valsch tegen de liberalen die de feesten mee willen inrichten.

Maar wie heeft van onze politieke tegenstrevers iets anders verwacht? Wat zij willen, is dat wij ons onthouden, om daags na de onthouding ons te kunnen beschuldigen van vijandschap tegen den gevierden man en tegen Vlaanderens taal. Leidens Hoogeschool, dit glanspunt van anti-katholicism, schenkt hem ook, ja schonk hem vóór die van Leuven, denzelfden titel van *doctor honoris causa*. Zal dit eerst den 25ⁿ ruchtbaar worden, ik kan het U nu reeds verzekeren. En, al betreuren wij Conscience niet in onze rangen te zien, hij had evenzeer het recht zich bij de katholieken te scharen, als Quinten Metsys, Rubens en zooveel anderen, wier grootheid in de kunst door de liberalen wordt geroemd, omdat wij verdraagzaam zijn, en

de kunst het edelste is dat door mensen wordt gewrocht.

Daarbij was Conscience zelf nimmer een politiek voorvechter, maar altijd, vóór alles, een kunstenaar.

En al heeft hij tegen de liberale zaak toch gezondigd, uit geest van grootmoedigheid moeten *wij* vergeven en vergeten, waar het een man geldt die zóó onze geschiedenis heeft verheerlijkt, zóó het vaderland leert liefhebben.

Laat het mij herhalen: hij heeft geschreven en doen lezen, daar waar men sinds eeuwen niet meer schreef, niet meer las; - en dat schrijven heeft andere schrijvers verwekt; die lezers hebben ook elders het schoone gezocht; de waarheid heeft er het meest bij gewonnen, zelfs als ze klonk uit geuzenliederen.....

Zijn wij over de toekomst gerust: ons volk is voor Rome verloren.

Ik kom u eerbiedig verzoeken, Edele Heeren, dat de stad Antwerpen, officieel, op 25 September, hulde zou brengen aan Conscience.

Welke hulde?

Natuurlijk die welke Gij geraadzaam zoudt achten.

Deedt gij mij echter de eer daaromtrent mijn gevoel te vragen, zoo zou mijn antwoord zijn:

‘Edele Heeren, schildert op de nieuwe stadsboekerij, op de herbouwde Sodaliteit: CONSCIENCE-BIBLIOTHEEK; plaatst zijn borstbeeld in den gevel; herdoopt de ‘Jezuïeten-plein’ in CONSCIENCEPLEIN; en dat de Heer Burgemeester, den 25ⁿ September, te Brussel, niet aan 't Wiertz-Museum, niet op de Beurs, maar op het Stadhuis, in de feestzaal geleid door zijnen Collega der hoofdstad,

vóór de keur der manifesteerders, met zijne sympathieke stem, aan Conscience lezing geve van het besluit der stad Antwerpen.’

Dat zou weinig kosten, veel beteekenen, en de arglistigen met onmacht slaan....

Met dien wensch, Edele Heeren, bied ik U de verzekering mijner hoogste achting.

JULIUS DE GEYTER.

Antwerpen, den 5ⁿ September 1881.

Op den dag van het overlijden van Peter Benoit werd de volgende oproep rondgezonden:

Antwerpen, 8 Maert 1901.

Aan ons Volk,

PETER BENOIT is overleden - overgeleden - vandaag 8 Maert 1901, ten 4 ½ uren 's morgens, te Antwerpen, op d'Oude Beurs, 42.

De waereld verliest in hem een groot man; onze stam, den roemwaerdigsten zijner zonen.

Stad, Provincie, Staat zullen beseffen dat het hun plicht is voor zulken Kunstenaar, die arm is gestorven, de heerlijkste begrafenis in te richten.

In elke stad die zijne gewrochten toejuichte, overal waar men hem vierde, zullen nu zijn vereerders de maatschappijen oproepen om mede te gaan in den optocht naar zijne laatste rustplaats.

Heeft Conscience de Vlamingen weer leeren lezen en schrijven, Benoit heeft hun weer zingen en toondichten geleerd, zóódat de Vlaamsche Muziek thans eene der bloeiendste is in de waereld.

Koninklijk moet ons volk zijnen geliefden Doode ten grave voeren.

Meer kan door ons niet worden gezegd. Wij waren maar boezemvrienden, die hem d'oogen sloten. Officieeler mededeelingen zullen volgen. Maar eenieder wete allereerst wat hij tot zijnen laatsten stond heeft gevreesd: dat zijne school nog ondermijnd, nog vernietigd zoude worden..... Met die vrees is hij d'eeuwigheid ingegaan....

Vlamingen, Nederlanders, de handen ineen! Samengewerkt om reeds morgen den nationalen wil te doen spreken uit de nationale hulde. Benoit en zijne kunst blijven ons heilig.

JULIUS DE GEYTER, ALFONS BAEYENS.

Antwoord op Schaepman's kritiek van 'Keizer Karel'⁽¹⁾

Onhistorisch

Schaepman erkent slechts als historie *wat gebeurd is, wat gezegepraald heeft*; niet *wat wilde tot stand komen, wat geworsteld heeft*, maar overwonnen werd.

Alles wat de Vlamingen van Brugge en Gent, en met hunne wenschen die van Ieperen en van Utrecht, en van Brussel en van Groningen, eeuwen en eeuwen zochten te verwezenlijken, eerst ter vrijheid der Gemeenten, dan ter macht van 't Graafschap Vlaanderen, eindelijk ter stichting van een Stamrijk dat aan vreemden dwang zou weerstaan, - dat alles is verzwonden, heeft niet bestaan zoohaast men er in gelukt is het te verpletteren.....

Welke redeneering!

- (1) Julius de Geyter zond mij dit stuk in potlood, niet gekribbeld, maar met zorg overgeschreven, en liet er het volgende briefje bijgaan. Het is een antwoord op de scherpe kritiek van 's dichters epos door Schaepman geschreven in *De Haagsche Stemmen* (Mei 1888). Ik zelf had over het gedicht eene beoordeeling geschreven in *Het Nederlandsck Museum*, Gent, 1888.
11 Mei 1888.

Max,

Ik ben van namiddag met vrij, eilaas! en kribbelde dus maar algauw wat op' papier.

Lees het eens, en denk er bij wat er niet staat en staan moest.

Uw,

Julius de Geyter.

En zoo denkt een dichter, die leven moet wekken waar de dood omwaart; die uit puinen bloeiende steden moet doen verrijzen; die ziel moet storten in 't versmachte!

Schaepman is zóó onwaar, zóó valsch, dat hij het tijdvak van 60 à 80 jaren later tot getuige roept van den volksgeest bij Karels geboorte: als de Keizer ons had vertrappt; als zijn zoon Philips met zijne Alva's ons had verwurgd. Als 't Zuiden van 't Noorden was afgerukt, dan, ja dån, vroeg men geen stamrijk meer, was men gelukkig met kleine, gemeentelijke staatjes.

Maar dat bezong ik niet. Ik juichte om de grootheid, niet om 't verval!

Een bewijs uit velen, maar een alles stavend bewijs: in d'onderhandelingen tusschen Gent en den Keizer; zijne tante en zijne zuster, herinnert men zeer nadrukkelijk, en menigmaal, aan de zegepralen en de nederlagen onzer voorvaderen in hunne gevechten tegen Frankrijk. Dat doet het harte deugd.

Middeleeuwsche versbouw

Schaepman heeft van dien versbouw nooit gevoel noch begrip gehad.

Hij schreef nooit, hij zou nog geen enkel stroofje in dien vorm *kunnen* schrijven.

Die muziek zingt in *zijne* ziel niet.

Zij zingt in 't hoofd en hart van zeer weinige Hollanders, dat is verwonderlijk, bedroevend, doch waar.

Sinds de hervorming, sinds d'opkomst der Hollandsche, *Nederlandsche* in de plaats der Dietsche,

Vlaamsche letteren, is de ‘fijne kunstvorm’ verloren geraakt. Alexandrijnen zwaaien den scepter.

Onder Keizer-Karel noemden die van Amsterdam en van Zwolle en van Utrecht hunne taal *het Vlaamsch*. Toen zij *Hollandsch* werd, bracht zij geheel andere kunstgewrochten voort, - als 't wel rechte kunstgewrochten mogen heeten; want nederl. alexandrijnen zijn noodlottigerwijze éénvormig, ééntonig, veel slechter dan fransche.

Tegen vader Willems, die het voelde, Bormans en anderen, heeft Jonckbloet met zijne vrienden jaren en jaren gepennetwist over *de wetten* van den middeleeuwschen versbouw, en Jonckbloet dwaalde al verder en verder van de waarheid af.

Ik heb het hun moeten leeren, heb het hun in d'ooren geschreeuwd ze kunnen het nog maar half (de goeden); en Schaepman, die er niets van gevoelt en er dus niets van kent, geeft te verstaan dat *hij* wel maar *ik* niet, dat fijne instrument bespelen kan.....

't Is om om te vallen!

Zwakke verzen

Men zie de dichtkunst toch wat dieper in!

Men moet niet *zwakke* verzen, maar soms *losse* verzen maken, ja geheele *losse brokken*, om tot degelijkheid op te klimmen. Het is, eilaas! bij Bilderdijk en zoovele anderen zonde, dat ze terstond, van in 't begin, en in 't midden nog, en op 't einde van een gedicht immer voort, met de hoogste deftigheid aan 't zingen gaan, en zingen blijven.

Niet het vers maakt het kunstwerk, maar de schikking, het plan, d'ontwikkeling. *Zijn effect bereiken*,

dat is hoofdzaak. Wat men uitwerken wil, doet men het best: *eenvoudig* en *gemakkelijk*; maar zoodra men het effect nabij komt, wordt de losse gang als vanzelf ernstig, en *zwakke* verzen, zelfs *losse*, zijn niet meer te duchten.

Doch, wee den dichter die met die deftigheid, met dien ernst, aanvangt: hij is niet alleen gemaakt, pedant, hij kan geen kleur hebben, geen waar leven; voor hem zijn *laagten* en *hoogten*, zangerigheid en medesleeping, onmogelijk. Hij is indigest. Getuige Bilderdijk telkens als hij groot wil werken.

Lees eens Schaepman's Sofiakerk: is dat dooraderd, van leven tintelend, met onderdeelen en toppunten? - Het verveelt - uit eentonigheid.

'Koninklijke verzen'. Dat leerde hij van Busken Huet, die *Max Havelaar* meer dan de *Camera Obscura* een 'koninklijk boek' betitelde.

S. heeft er nooit gemaakt, 'koninklijke' verzen.

En wat hij bedoelt zijn toch maar *schoolmeestersverzen*.

In *Reinaert* zal hij geene koninklijke verzen vinden, daar waar de 'levendige' wriemelen; maar hij zal er aanhalen uit *De Ziekte der Geleerden*; uit leerdichten, die vloeken tegen de kunst der Dichting!

Wansmaak!

De kastijding van Gent

Dat zou maar een onbeduidend feit zijn in Karels leven? Eene bijzaak?

Maar om het te doen heeft hij meer gewaagd dan om keizer te worden.

Sinds ons volk, onze stam het bewustzijn had van zijn bestaan en van zijn toekomstige grootheid, heeft hij geen hooger doel voor oogen gehad.

De gemeente stichten, om de menschen voor de kasteelheeren te bevrijden.

Het graafschap, de graafschappen, hertogdommen, heerlijkheden tot staatjes uitbreiden, om de poorters voor gravendwang, enz. te behoeden.

Al die staatjes tot één rijk versmelten, voor éénen stam, met ééne taal, om tegenover andere rijken als man tegen man te staan.....

Dat is wel het grootste dat een volk nastreven kan.

En dat werk van alle eeuwen, op ééns vernietigen, zóó verdelgen dat er zelfs geen hoop tot herrijzing overblijft, - dat is klein, nietsbeduidend voor Schaepman?

Maar dan heeft die man van onze geschiedenis geen begrip.

Van 1540 was 't met Vlaanderen uit; en dat zou in de waereld, bij alle volkeren, niets beduiden?

Is voor S. Rome's grootheid dan toch alléén van belang?

De ware reden

Zij springt in d' oogen.

Er komen in *Keizer-Karel* tal van principen, welke de Roomsche kerk niet erkent.

't Werk is er niet om gemaakt; 't is geen tendenz-werk, maar 't zit hem in de stof.

Geen vrijdenkend kunstenaar zou

Keizer-Karel anders beschouwen. Die Vlaming ontzielde Gent, Vlaanderen, de Nederlanden; die Heerscher wou noch vrijheid van gelooven en denken, noch nationaliteiten, noch volksrecht, noch wetenschap, noch letteren, noch kunst, noch trots, noch weelde *die hem hinderen konden*. - Daarom was hij meester van den paus; richtte in Spanje, zelfs hier, de Inkwisitie in; gebruikte dwang in alles, - en was en bleef jaloersch op den glans der Fransche koningen..... Ook was 't een Croy die hem had opgevoed.

Vandaag, voor Schaepman's en Brouwersen, en Nuyens, enz. enz. is de Roomsche kerk nog alles; Frankrijk nog immer *la fille aînée de l'Église*; en loochenen zij alles wat *al te erg* is (d'Inkwisitie b.v.) - Zij willen meer:

Schaepman heeft zijn priesterkleed afgelegd; maar zijne priesterziel zit hem des te vaster in 't lijf. Hij heeft het in Noord-Nederland verbazend verre gebracht: tot een bond van alle katholieken met Kuiper en 'de Groenen'. Ze zullen Noord-Nederland in gevaar brengen, want hunne kerk moet hooger dan de Staat. *Nu begint in Holland* - maar 't zal erger gaan dan bij ons - *de strijd tusschen Liberalism en Kerkerij*. En wie vreezen de bondgenooten het meest? De liberale Vlamingen, ons, die in dezen, voor 't Noorden *nieuwen* kamp, *grijze haren* hebben 'gewonnen'.

Laat, b.v., een Vuylsteke eens elke week een open brief naar den *Spectator* schrijven over alles wat de Schaapman's en Kuiper's nu zullen gaan beginnen!

Lees bij Schaepmans tusschen de regels.....

Hij zegt voor Kerk, Geloof, Heerschappij, rechtstreeks, geen woord; maar hij gevoelt niets anders.

Hoe bedroevend echter, indien *al* de bondgenooten over een stamrijk denken als hij..... - Dan zou het blijven bij een droom, dan gaan de Nederlanden ginds als hier stellig ten onder.....

Wat Keizer-Karel wezenlijk is

Ik maakte nochtans een *kunstwerk*.

Over dien tijd en dien man, kon ik niet anders uitweiden. Keizer-Karel verdient niets anders.

't Is geen strijdwerk.

't Was voor een propagandaboek bestemd.

Men moest het lief hebben en aanbevelen, het der jeugd voorprijzen.

Het katholicisme komt er tegen op.....

Hebben die mannen dan waarlijk geen vaderland?

Zij liegen, en verdraaien, en verkrachten, en geven te verstaan..... - Kortom, zij *vervalschen!*

Wie hadde zooveel jezuïeterij van den dikken Schaepman verwacht?

En nu springt de magere Snieders hem nog bij, die dan toch ook zijn meester is - in 't vervalschen?

Deze zegt dat Ten Brink, Gram e.a. Scheapman's artikel goedkeurden, terwijl zij het niet eens lazen dan na zijn verschijnen. Het beslaat eene heele aflevering der *Haagsche Stemmen*; geene letter van een ander staat er dien dag in.

En toch, hoe eerlijk van Schaepman zelf: van Lennep, Beets, Hofdijk en Thijm in de zaak te wikkelen!

Altijd bondgenooten zoeken, met een glimlach op de leugenvolle lippen.....

Thijm is *geen* kunstenaar, Hofdijks karakter bewonder ik; Beets is groot; van Lennep dood. Waarom ruit hij hen en hunne vrienden tegen *Keizer-Karel* op? - Welk een priester van den zachten en eerlijken Jesus!

Aan den heer WAGENER, professor, Gent⁽¹⁾

Antwerpen, 11 April 1883.

Edele Heer,

Gij waart de voorzitter der commissie die de herinrichting onzer Academie heeft voorbereid, en Gij maakt deel van de wetgevende kamer.

Mag ik zoo vrij zijn uwe aandacht in te roepen op eenige punten van hoog belang, die in de Kamer ter sprake zullen komen? Wij voorzien hier alweer een schoonen en gemakkelijken triomf voor Coremans, de Laet en hunne klerikale medeleden, wanneer het zoo natuurlijk, zoo verdiend zijn zou, dat al de eer der hervorming U, den Minister, onzen Burgemeester en anderen liberalen toegekend werd.

Antwerpen, evenals Gent was in haar bloeitijd, is eene geestdriftige stad, die voor zaken welke zij lief heeft, gauw aan 't woelen gaat en tot uiterste middelen overslaat. Niets ligt het Antwerpsche volk zoo nauw aan het hart als zijne Academie. Elk jaar ziet men hier buurten gevlagd, versierd en met spreuken behangen, ter eere van een primus in teekenen,

(1) Dit stuk en de volgende vonden wij in de nagelaten papieren van Julius de Geyter. De drie eerste zijn kopieën door hem bewaard van brieven betreffende het inrichten van het onderwijs in het Hooger Kunstgesticht aan de Koninklijke Academie van Antwerpen.

schilderen, beeldhouwen, bouwen of graveeren; geen huis blijft ‘ongepaleerd’; doch het meest zijn dan de klerikalen in beweging; en dat brengt telkens veel bij om ze met de bevolking weer te verzoenen. - Hoe kunnen wij dan kamerleden doen vallen, die zich voor de Academie zullen onderscheiden door woorden van genegenheid en daden van gezond verstand? Wel is waar, niet het 20^e gedeelte zullen zij doen van 't geen Gij hebt verricht; maar 't zal openbaar, voor gansch het volk op klinkende wijze geschieden, terwijl uw en uwer vrienden werk in stilte, als in 't geheim, werd gepleegd.

Edele Heer, het heeft mij al zoo menigmaal zeer gedaan te voelen, dat gekozenen van Gent niet weten en niet gelooven welke macht de Vlaamsche zaak in Antwerpen bezit. Gent en Antwerpen trekken thans zoo weinig op elkander. Aan U moet ik niet zeggen wat Gent is; maar in Antwerpen heerschen welvaart, plaatselijke trotschheid en een onbegrensd vertrouwen in aanstaande grootheid. Gent in zijn verval, ziet om naar zijn verleden, en is bitter; Antwerpen lacht de toekomst tegen; het rekent, het zegt, het drukt dat zijne wallen vóór het einde dezer eeuw een half millioen inwoners zullen bevatten. In 1863 heeft de Meeting hier alles, zooveel als het behoorde, op Vlaamschen voet ingericht. In 1872 hebben de liberalen dat niet veranderd. Nu nog bestaan de processen-verbaal van Schepencollegie en Gemeenteraad in 't Vlaamsch alleen; het bestuur van haven, godshuizen, armwezen is Vlaamsch; in den Berg - mijnen Berg! - gebruikt men geen woord Fransch.

De Academie was onder dat opzicht eene vlek in de oogen onzer bevolking. Daar gaan de Volkskinderen heen, en er waren professors die nooit dan

Fransch spraken, niet dan Fransch konden. Die waren benoemd door den staat of onder zijne drukking. Maar wat al ouders en zonen heeft dat niet vertoornd! Prijswinnaars van Rome hebben sommige lessen niet kunnen volgen: de voorlaatste, de Jans, een soldaat uit Vlaanderen, zat dagen achtereen, op raad van zijnen professor voor kleederdracht, op de bibliotheek van 't Stadhuis, in plaatwerken aan te leeren wat die zelfde professor hem niet had kunnen onderwijzen. Fabri, de beeldhouwer, had Geefs tot Vlaamschen leeraar; hij won den lauwer, maar werd voor een paar jaren uitgesteld om Fransch te leeren; dat knakte hem; hij is eindelijk toch op reis geweest, maar kan nog geen Fransch. - Edele Heer, gelijk die waren, zijn er zoovelen, en het krenkt onze bevolking dus diep!

Maar dat zou worden veranderd, en terstond heeft onze bevolking voor de Antwerpsche commissieleden uit dankbaarheid stoeten en optochten ingericht. Als de Academie werkelijk hervormd werd gelijk Gij het hebt voorgesteld, zoudt Gij Antwerpen feesten zien geven zoo schoon als toen Rubens' standbeeld werd ingehuldigd.

Wat gebeurt er nochtans?

Nadat uwe Commissie, en de gansche Gemeenteraad nog krachtdadiger, de taal der leerlingen haar natuurlijk recht had toegekend, komt nu de Staat, komen nu Waalsche ambtenaren, dat recht hier besnoeien, daar verminken, ginds brutaal verstooten Gij weet wat het Ministerie door zijne begrooting aan de Kamers wil voorstellen, en nog erger staat tusschen de regels. Dat krijgt de staat er niet door, Edele Heer, of 't zal zijn ten koste van geweldige crisissen alhier; en men zal onze bevolking niet meer

tot bedaren krijgen dan met toe te staan wat zij vraagt, wat in geen ander land der wereld zou worden betwist.

En zie, Edele Heer, uit baat tegen onze taal zijn die Waalsche heeren blind geweest voor leelijke gebreken van anderen aard. Ik spreek hier maar over een van die gebreken; tusschen de regels staan er veel. De beste uwer hervormingen was, naar mijn oordeel, de cursus van algemeene letterkunde, wel begrepen. De leerlingen onzer Academie hebben nauwelijks lager onderwijs ontvangen. Ik geloof niet dat 1 op 50 de lessen van 't Atheneum heeft bijgewoond. Onze burgerij en ons volk komen met gemak door de wereld; van hun kinderen maken zij geene staats- of stads-ambtenaren; die volgen hunne ouders op, of gaan in den handel, of leven van de scheepvaart, waarbij veel meer geld te winnen is. Toch hebben zij hoogmoed, - maar die zoeken zij te bevredigen in de kunst, in het hoogste: daarom moet vast een hunner zonen naar de Academie. Deze jongens, nu, droomen van niets anders dan van schilderen, en zoo komen uit het volk een Wappers, een de Keyser, een Leys. Ik noem hier geen anderen. Bij de jongeren zijn er ook van wonderbaar plastisch talent.

Welnu, Edele Heer, ze kennen geene andere litteratuur dan die van Conscience, ietwat uit van Beers, het Geuzenlied en de Schoolcantate. Dat is de eerlijke waarheid. Maar ze schilderen goed; ze hebben kleur; wat zij tentoonstellen vindt bijval; de dagbladen spreken ervan met lof: die jonge kunstenaars zullen het verre brengen.....

Neen, ongelukkigen, ge zult het niet verre brengen!

Gij hebt geene gedachten. Uw hoofd is niet geopend. Gij hebt niet gelezen. De grootste kunst is de kunst der letteren; het is de stroom waar de andere kunsten niet in-, maar uitvloeien. Gij zijt aan dien stroom niet verbonden; hij vult uwe riviertjes niet met overvloed van onderwerpen. Ge zijt beekjes met een begin en een einde, vennen die wel wat rimpelen en klotsen als het stormt, maar in de hei blijven liggen; is venwater helder, het smaakt flepsch; in den zomer droogt menig ven heel en al uit.....

Stobbaerts, de krachtigste kolorist van onzen tijd, niet wetende wat te maken, schildert in een stal eenen os dien men de keel afsnijdt en dood laat bloeden. - Anderen, met meer verbeelding, malen 't flauwe of 't gemeene dat zij zagen rondom zich. - Anderen nog zijn plat of vuil. Verbeelding die door de letteren niet gelouterd, niet geadeld is, baart onvermijdelijk wansmakelijke dingen.

Verstraete, Claus, Neuckens, Struys, Simons, Fabri, Joris, Ducaju, Lambeaux, de Jans, Henri de Braeckeleer, enz. enz. allen schilders van geboorte, prijswinnaars van Rome, bekroonden in werelttentoonstellingen, bekennen met tranen in de stem en schaamrood op het voorhoofd, dat zij niets, niets gelezen hebben van Homeros noch Aeschulos, van Sophokles noch Aristophanes, van Vergilius noch Juvenalis, van Tacitus noch Persius, van Shakespeare noch Byron, van Rabelais, Corneille noch Molière, van Dante, noch Tasso, van Calderon, Cervantes, noch Lope de Vega, van Goethe noch Schiller, van Vondel noch Multatuli. - Çakuntala, Frithjoff, de Nevelingen hoorden zij nooit noemen. - Reinaart de Vos kennen ze - bij naam.

Ze ontvingen maar lager onderwijs: 't is niet

te verwonderen. ‘Waarom sprak men ons in de Academie daar niet over? vragen zij allen. Dan was 't de gepaste tijd. Wij zouden thans in de wereld wandelen met een schat van sujetten in hoofd en hart. Nu zijn brein en borst ledig. Om te lezen is het te laat, het was in de Academie reeds te laat; maar men kon het ons daar vertellen.....’

Vertellen! Het is wel dát wat de commissie wilde, niet waar, Edele Heer? Er kan geen kwestie wezen van wetenschappelijke lessen over letterkunde, van betwiste punten, van tekstzuivering, van datums, plaatsen, ouderdom? Gij wilt dat het kunstwerk uiteen worde gezet, de inhoud blootgelegd, het verhaal ontvouwd, de schilderachtige toestanden, het plastische aangewezen, breed en vatbaar? De jonge artisten moeten den verteller aan de lippen hangen; terwijl hij spreekt, met een potlood schetsen wat hen treft; hij moet ze mee voeren naar het schoone, hun het boeiende in den geest prenten met onuitwischbare trekken.

Slechts een uur per week heeft hij te spreken; laat er hem twee bezig zijn, om telkens in eens een geheel meesterstuk te verhalen. Maar dan moet hij dat meesterstuk zoo goed als ‘van buiten kennen’, daaraan elke week de volle zeven dagen besteden die hem overblijven. Ten minste honderd kunstgewrochten zal hij aldus te ‘bezitten’ hebben, de hoofdwerken van alle volkeren, uit alle tijden, ook den Bijbel, den Koran, de Vedas, ja de Grieksche en de Skandinaafsche mythologie....

Beklagen wij den man, indien hij van nature geen lust, geen behoefte heeft tot ‘mededeelen’; indien hij moeite doen moet om zijn hart in die onverzaadbare

harten over te storten: hij zal spoedig onder treurwilgen rusten.

Edele Heer, toen ik voor eenige jaren met de H.H. Pecher en Van der Taelen, Van Beers te overhalen zocht om professor van Nederlandsche letterkunde te worden aan de Brusselsche hoogeschool, ten einde hem kandidaat te stellen voor de Kamer, brak hij de onderhandelingen af, door mij te zeggen, op een avond, op den drempel zijner deur: 'Ik ben 60 jaar oud. Ik zou het zoo goed, nog beter moeten doen dan Heremans te Gent. Het ware een gansch nieuwe studie, een verpletterende arbeid. Dring niet aan, Vriend: ik heb daartoe de noodige kracht niet meer....'

Wat hadde hij dan moeten onderwijzen? De Nederlandsche letteren.

Wat zal aan de Academie te onderwijzen zijn? Tienmaal zooveel, de letteren van alle volkeren.

Men zou hem te Brussel 7000 fr. per jaar hebben betaald.

Hier vinden de vrienden Canneel en de Taeye en de heer..... Kempeneers, dat 3000 fr. genoeg is.

En de Staat wil aan 't Parlement voorstellen: geen Vlaamsche cursus, en voor dien in 't Fransch is 2000 fr. wel!!!

Maar *a*) voor den administrateur (M. Kempeneers) wordt gevraagd 7/6000 fr., opdat hij niets zou te doen hebben; *b*) voor een hulp-administrateur 4/3000 fr.; *c*) voor een klerk 3000 fr.; *d*) voor nog een klerk 2000 fr.; *e*) voor een rekenplichtige 3000/2000 fr.; *f*) voor een boek- en plaatsbewaarder 3000/2400 fr.; te zamen 22500/16500 fr.; en men durft er 2000 bieden aan den man die de schrijvers van de gansche wereld in zijn hoofd zal moeten dragen....

Weet *la Direction des Beaux-Arts* niet beter wat kunst is?
Zooveel onrecht zult Gij niet laten voltrekken, edele Heer!
Met de hulde mijner hooge achting,

JULIUS DE GEYTER.
12 April 1884.

**Den Heere Rolin-Jacquemyns
Minister van Binnenlandsche Zaken in België.**

Edele Heer Minister,

Nu de Kamer de gelden voor de herinrichting onzer Academie gestemd heeft, de Senaat die eerlang stemmen zal, en Gij weldra de benoemingen doen zult, zou ik gaarne uwe hooge aandacht vestigen op een punt van overwegend belang.

Gij weet het wel, Heer Minister: altijd door geheel onze School heen, heeft aan de 9/10 der Vlaamsche schilders letterkundige kennis ontbroken. Bijna geene hebben feiten uit onze geschiedenis verheerlijkt; sommigen hebben wel tooneelen voorgesteld uit Bijbel, Evangelie en Godenleer; maar niet één iets uit van Maerlant, Reinaert den Vos, of andere middeleeuwsche gedichten; niet één onze legende vertolkt, ten minste niet zóo, dat zijn werk getuigt van innig overwegen, letterkundige ontwikkeling, scheppende geest.

Wat op hout of doek tot ons is overgekomen, wat onze Vlaamsche School uitmaakt, zijn hier en daar een lustige trek, en verbazend veel alledaagsche, onbeduidende dingen, met de toovermacht der kleur tot meesterlijke schildering verwerkt. Schilders hebben wij gehad, voorzeker; maar hoeveel grooter kunstenaars zouden zij niet geweest zijn, hoeveel grooter zouden zij in de achting der volkeren niet

staan, ware de zin hunner gewrochten van gelijke waarde als de schildering; gaven zij rijker afwisseling van onderwerpen; schonken zij zooveel stof tot nadenken aan den geest, als genoeg aan de oogen!

Waren onze vroegere schilders geene verheerlijkers van onze gemeentegrootheid, van onze graven, van onze helden, van onze kunstenaars, van onzen volkstam, van hun eigen wedervaren; waren zij noch historieschrijvers noch dichters met het penseel, - slechts kleurrijke afbeelders van stil burgerlijk leven -; thans, in onze dagen, is die toestand weinig verbeterd. Behalve Gallait, de Biefve, Leys en nog een paar anderen, doen onze schilderende tijdgenooten heden wat hunne voorgangers deden van de XIVe tot de XIXe eeuw.

't Zijn schier allen jongens uit het volk, die nauwelijks lager onderwijs hebben ontvangen; die ongeduldig hebben gewacht dat zij onze Academie mochten binnentreden; die meenden, evenals hunne ouders, dat 'lust tot schilderen' genoeg was om een Rubens, een Metsys, een van Eyck, een 'groot' kunstenaar te worden; die waanden dat hun niets anders ontbrak dan teekenles, doek, verf en penseel.

Kleur, ja, is hier te lande dikwerf ingeboren; geen krachtiger kolorist dan Stobbaerts; maar de ongelukkige, niet wetende wat te maken, schilderde nog onlangs eenen os dien men de keel afsnijdt en dood laat bloeden, in een stal. - Anderen, met meer verbeelding, malen 't flauwe of 't gemeene dat zij zagen rondom zich. - Anderen nog zijn plat of vuil. - Natuurlijk: verbeelding, die door de letteren niet geadeld is, baart onvermijdbaar fletse of wansmakelijke dingen.

Ik ken er bij dozijnen: Verstraete, Dumont, Claus, Neuckens, Struys, Simons, Boom, Nelis, Delfosse, Fabri, Joris, Ducaju, Geeraerts, Lambeaux, Nauwens, De Wit, De Jans, Joors, Ensink, van Genegen, Houben, D'hoore, Adriaenssens, Boks, Cap, Dirickx, Farasyn, Sibert, Van Besten, Van Kuyck, Crabeels, Moerenhout, Verhaert, Henri De Braeckeleeer, enz. enz. enz., allen schilders of beeldhouwers van natuur, prijswinnaars van Rome, bekroonden in Wereldtentoonstellingen, die met tranen in de stem en schaamrood op het voorhoofd bekennen, dat zij niets, niets gelezen hebben van Homeros, noch Aischulos, van Sophocles noch Aristophanes, van Virgilius noch Juvenalis, van Tacitus noch Persius, van Shakespeare noch Byron, van Rabelais, Corneille noch Molière, van Dante noch Tasso, van Calderon, Cervantes noch Lopez de Vega, van Goethe noch Schiller, van Vondel noch Multatuli. - Çakuntala, Frithjoff, de Nevelingen hoorden zij nooit noemen.- Reinaart den Vos kennen ze bij naam. 'Waarom sprak men ons in de Academie daar niet over? vragen zij allen. Dan was 't de gepaste tijd. Wij zouden thans in de wereld wandelen met een schat van subjecten in hoofd en hart. Nu zijn brein en borst bij ons ledig. Om te lezen is het te laat, het was in de Academie reeds te laat; want lezen, erbij denken, den schrijver geheel vatten, is moeilijk voor volkskinderen; maar men hadde 't ons daar kunnen vertellen.....'

Vertellen!

Heer Minister, Gij benoemdet mij tweemaal tot lid van de jury die laureaten van Rome moest ondervragen, ook over hunne letterkundige bekwaamheid.

De eene was in Frankrijk geboren van Belgische ouders, maar zelf een geheel Franschman, de andere was een Brugsche soldaat, een Vlaming van onzen tijd. Allebei, nadat zij in 't schilderen primussen waren uitgeroepen, hadden zes maanden 'geblokt' om Homeros, Virgilius, Dante te lezen, en ze kenden er niet zooveel van, als hun door een goed verteller, op een uur kan ingeprent worden. Die jongens, en Verlat en Canneel met hen, zegden: 'Men heeft ons dat op de Academie niet geleerd..... Hoe zouden wij het weten?'

Zij zijn echter de beste leerlingen geweest. Nu zijn ze op reis; zullen ze aan belezen vrienden vragen: 'Hebt ge mij geen sujet? Ik weet niet wat te schilderen!'

Door professors aan onze Academie, door wijlen van Larius, hoorde ik dat meer dan eens vragen; en zoo kwam het, dat ik hem de legende van Lady Godiva vertelde, die zijnen naam aan de vergetelheid zal ontrukken, als hij er aan ontrukkt kan worden.

Ik zie in de Academiezaal al 50 of 100 jonge schilders, beeldhouwers, bouwmeesters en evenveel nieuwsgierigen, naar den man in den leerstoel zitten luisteren. Zal deze dicteeren? Dan zal hij niemand boeien. Zal hij het werk dat hij behandelt, voorlezen? Dan zal hij langdradig zijn en niet minder vervelen. Er mag evenmin kwestie zijn van 'wetenschappelijke' lessen over letterkunde, van betwiste punten, van tekstzuivering, van juiste datums, plaatsen, ouderdom. De professor mag zelfs niet neerzitten. Wie den cursus zoo verstaat zal weldra zonder leerlingen zijn, en zonder publiek.

Gij weet het wel, Heer Minister! De man moet elk meesterstuk zoo goed als van buiten kunnen, op 1 of 1 1/2 uur het kunstwerk uitleggen, het verhaal ontvouwen, de schilderachtige toestanden aanwijzen, het plastische toonen, breed en vatbaar. Hij moet derwijze vertellen kunnen, dat de jonge kunstenaars, gloeiend van aandacht, aan zijne lippen hangen, dat zij de tooneelen zien voorbijrollen, dat ze met een potlood schetsen wat hen treft.

Elke week moet hij aldus een meesterstuk verhalen.....

Eerst de weinigen die ons volk zelf, door de eeuwen heen, heeft voortgebracht, die aan onze lucht, zeden en natuur passen, en in onze schildering van zelf aarden zouden.

Dan beurtelings alles wat Grieken, Romeinen, Hebreeuwen, de Hindoestan, het Oosten, Frankrijk, Spanje, Italië, Engeland, Duitschland, Zweden, Amerika, onsterfelijks geschapen of verwerkt hebben, in de oudheid, in de middeleeuwen en in de moderne tijden, - niet het minst in de moderne tijden.

Ook den Bijbel, den Koran, de Veddas, de Grieksche en de Skandinaafsche mythologie.

Dat alles moet die man zoo goed als van buiten kunnen, om 't eene meesterstuk na 't andere onuitwischbaar in 't gemoed zijner jonge toehoorders te prenten: onuitwischbaar, opdat die kunstenaarshoofden en -harten nooit meer ledig worden, maar vol groeien van onderwerpen uit alles wat menschelijk is.

En de professor moet tot hen spreken in de eenige taal die doordringt in hun hoofd en in hun hart, de eenige die zij hier hooren, de eenige die zij onder elkander spreken, en blijven spreken, of zij dan gekomen zijn uit Oostende, Leuven of Maastricht.

Aldus, Heer Minister, dient, naar mijne bescheiden meening, die leergang - de gewichtigste van allen - gegeven te worden.

Hij zou voor een man van 25 jaren verpletterend zijn. Ik heb 50 jaren achter den rug, en verzoek u eerbiedig hem te mogen geven.....

Met hoop en vertrouwen bied ik U, Heer Minister, de hulde mijner hoogste achting.

JULIUS DE GEYTER.

Antwerpen, 12 April 1884.

**Den Heere Rolin-Jacquemyns
Minister van Binnenlandsche Zaken in België.**

Edele Heer Minister,

Ik zou de eerbiedige vrijheid genomen hebben U heden dit vertoog eigenhandig aan te bieden; maar op het laatste oogenblik een telegram ontvangen hebbende, dat het Transvaalsch Gezantschap aanstaanden Donderdag alhier aankomt, kan ik mij vandaag geen uur uit Antwerpen verwijderen.

Wilt Gij zoo goed zijn, Edele Heer Minister, er persoonlijk lezing van te nemen? Ik zou er u zeer dankbaar om wezen.

Met hooge achting en diepen eerbied.

JULIUS DE GEYTER.

Antwerpen, 14 April 1884.

I**Meesterstukken van de oudheid**A) *Heldensagen der Germanen.*

De Edda.
 Het Hildebrandslied.
 Het Nevelingenlied.
 Gudrun, - en meer andere.

B) *De Christelijke letterkunde in de Middeleeuwen.*

De Heliand, - zekere zangen van Maerlant.
 Reinaart de Vos.
 Het Roelandslied.
 Floris en Blanchevloer.
 De Heemskinderen.
 Ogier van Ardennen.
 De Roman van de Roos.
 De Troubadours in Spanje.
 De Troubadours in Italië.
 De Troubadours in Frankrijk.
 De Troubadours aan de hoven van Oostenrijk en Thuringen.
 De voornaamste Riddergedichten.
 De voornaamste Karel-Romans.
 De voornaamste Arthur-Romans.
 Dante.
 Petrarca.
 Boccaccio.
 Romancero del Cid, enz. enz.

- C) *Indische heldendichten*: Mahabharata, Ramayana.
Indische dramas: Kalidasa, Çakuntala, Wikramurwaci,
 Mrichchakatika, Krishna-Misra.
Indische fabelen en vertellingen.
- D) *Hebreeuwsche Letteren*. - Eene enkele les.
- E) *Grieken*.
 De Ilias.
 De Odusseia.
 Aischulos.
 Sophokles.
 Aristophanes.
 Epicharmos, en meer anderen, waaronder Pindaros (éene les).
- F) *Romeinen*.
 Virgilius.
 Persius.
 Juvenalis.
 Horatius.
 Terentius, enz. Over die allen niet te veel: hebben al te zeer de
 Grieken nagedaan.
- G) *Arabische Letteren*.
 Enkele meesterlijke verhalen.
- H) *Perzische Letteren*.
 Een paar boeiende werken.
- I) *Mythologie van Griekenland*.
 J) *Mythologie van Skandinavië*.
 K) *Bijbel*.
 L) *Koran*.

II

Meesterstukken van den nieuweren tijd

M) *In Italië.*

Ariosto, Tasso, Machiavelli en eenige levenden (eene les).

N) *In Frankrijk.*

Rabelais, Corneille, Molière, La Fontaine, Racine, Boileau, Voltaire, Beaumarchais, Hugo, Béranger, en meer anderen.

O) *In Spanje.*

Calderon, Cervantes, Lopez de Vega, Tirso de Molina, enz.

P) *In Portugal.*

Camoës.

Q) *In Engeland.*

Shakespeare (schier al zijne stukken), Milton, Byron, Scott, Burns, Dickens en meer anderen.

R) *In Duitschland.*

Goethe, Schiller (bijna al de werken), Heine en de levenden.

s) *In de Nederlanden.*

Vondel (6-7 stukken), Huygens (een paar stukken), Hooft, Cats, Brederoo, Bilderdijk (zijne hoofdwerken), Beets (Camera Obscura), Multatuli (plastische brokken), Van Lennep, Cremer, Conscience (voor zooveel noodig is).

t) *In Zweden en Denemarken.*

Tegnér, Oehlenschlaeger, Andersen, enz.

u) *Platduitschers* als Fritz Reuter en Klaus Groth.

v) *In Rumenië.*

De koningin en andere levenden.

w) Ook treffende plastische brokken uit Geschiedschrijvers zoo oude als moderne.

Gronden

Alleen leven is voor 1 mensch op 100,000 zelden mogelijk geweest, tot samenleven trekt ons de natuur. Ook zal de samenleving eeuwig duren. Maar even krachtig is de zucht tot vrij zijn, - een andere trek in de natuur.

Eenieder vrij zijn en allen samenleven is en zal immer de hoofdvereischte zijn voor eene wel ingerichte maatschappij. Elks ideaal is: geene ongelukkigen.

Bij misnoegen, wrijving, geschil in de samenleving, ligt het heilmiddel in rechtvaardigheid. Doch rechtvaardigheid wil gelijkheid; en de natuur kent geen gelijkheid: Zij geeft den eene veel, den andere weinig.....

Daarom is zij Natuur, overmachtig; zij neemt van menschen geen bevelen aan.

Maar de samenleving is menschenwerk, dus verbeterbaar, en als in haren schoot onrecht sloop of sluipt, moet zij 't eruit bannen, zonder verandering te zoeken aan de natuur.

Dat schijnt mij zoo eenvoudig.

Waar toe drijft de natuur? Wat wil de mensch met zijn zucht naar vrij zijn? Zoo veel geluk, eer en roem als hij vinden kan; dat is zijn recht, zijn trots, zijne heerlijkheid; doch hij mag daarbij zijnen mede-menschen geen nadeel toebrengen, hun geluk niet hinderen door onrecht.

Bedeelt natuur ongelijk, zoowel naar geest als

naar kracht, schoonheid, behendigheit en andere gaven, 't ware onmenselijk die gave te smachten of te knakken. Laat toch Shakespeares, Goethes, Rubensen, Dantes, Molières, Rafaëls, Homerussen, Edisons de samenleving opluisteren.

Hoe verre kan het geluk van een mensch wel gaan? Tot zoo verre als hij 't vinden kan zonder een zijner evenmensen te benadeelen.

Een Oostersche koning

Er was een Oostersche Koning.

- Ik wil, sprak hij, dat heel mijn volk gelukkig zij.

- Geef mij geld, Koning, zei een Groot-Vizier, - en de Koning gaf hem geld, veel geld.

De Groot-Vizier strooide het over heel het land uit; het verrukte velen, allen schier, die er naar grabbelden; - maar hier, - en ook daar - en ook ginds - viel men aan 't worstelen, en om dat geld was er daags nadien reeds vijandschap in 't rijk.

Dat bedroefde den Koning.

- Geef mij zang, zei de tweede Vizier, - de Vorst gaf hem zang, en de tweede Vizier ging, en zaaide over heel het land liederen, die het harte roerden van allen die ze hoorden. Het klonk, het klonk zoodat alles trilde in het ronde. En des anderen daags was er geen oneenigheid, geen strijd in het rijk; in al de steden, in al de dorpen, in al de velden werd gezongen, en de harten liepen over van gevoel; de handen werden ineengestremd, d'oogen vonkelden; - het volk was gelukkig.

De Koning zegde: Zaa kunst, en alle zielen jubelen. Heb dank; wees Gij mijn eerste Vizier!

Kort en klaar

Och! heeren filosofen, doet ons in zoo'n dikke boeken niet naar een beetje waarheid zoeken.

Wat waar is, kort en klaar is.

Als natuur ons iets reins geven wil, geeft zij iets kleins: - diamant.

Een Denker is geen wauwelaar, de kiem, waaruit weer eens een boom groeien moet, is altijd zooveel kleiner dan de vrucht, die weldra verrot.

De vrucht verrot: uit hare kiem groeit weer de boom.

Bij 't graf van jufvrouw Loveling

I

Heel onze stam moest hier zijn - en treuren.

II

Bij 't graf van eenen 'Groote in den Staat', zijn er duizenden. - Daags na zijn verdwijnen is hij vervangen; hij laat in 't menschedom, bij zijn volk, geen leemte na.....

III

Wie zal ons de weerga geven van de Doode die daar neerligt? - Al de besluiten des Konings kunnen in hare vervanging geen ure voorzien.

Herscheppen

‘Karel, jongen, pas toch op;
 Steek die Fien uit uwen kop.
 - Ik en kan niet!’ en hij loopt
 Waar zij zwiert bij heel 'nen hoop.
 Met een doorgedrongen stem,
 Roept ze: ‘Weg, gij, weg!’ naar hem;
 ‘Of ge zult het hert mij brengen
 Van uw moeier, van die krenge.....’

Hij liep weer gelijk 'ne stier,
 En kwam weer terug, zoo vol vier,
 Dat hij 't hert in zijnen kiel,
 Dat hij 't hert in stukken viel.
 ‘Heere! Heere!’ Door de lucht
 Gonk alzo 'ne diepe zucht.
 't Was het herte: ‘Heere! Heere!
 Jongen, deedt gij u geen zeere?’

Omtrent zoo heb ik dat door mijn vader hooren neuriën, door mijn moeder hooren kweelen.

Mijn vader kende veel van buiten dat hij in zijn jeugd had gelezen; bij 't werken in zijnen hof of op zijn veld, alleen zijnde of meenende alleen te zijn, zegde hij heele brokken op, voor zich zelf, om 't gevoel, de maat, den toon. 't Was kunst, en kunst maakt gelukkig.

Dat een moederhart zoo vol liefde is, moet in de middeleeuwen overal stof hebben gegeven tot nadenken, dweepen, medevoelen. Dat kan geen deuntje geweest zijn van een volk, evenmin als de zucht van bejaarden om weer jong te worden, het zoeken naar den drank der onsterfelijkheid, naar 't middel om zich onzichtbaar te maken, goud te trekken uit mindere metalen, op te stijgen in het ruim, en zooveel andere zielsverlangens meer.

Dat bewijst niet dat Richepin plagiaat heeft gepleegd: 't was verloren geraakt; hij heeft het hervonden - in zijn gemoed. 't Is ook bij Goethe zoo gegaan met de legende van Faust. 't Is het eeuwig verjongen.

Wat toch noemen wij 'scheppen?'

Uitdrukken wat men omdraagt in hart en hoofd, onbewust dat men het opving in zijn jeugd. Alles wat zij ons geven, hebben de kunstenaars eens afgekeken of afgeluisterd. Dat opvangen is genie als zij het weer uitstorten in eigen vorm. Elke dichter zamelt alzoo schatten in zijn kinderjaren; maar als hij ze weer rondstrooit, strooit hij een deel van zijn hart mede; dan is 't zijne wat hij geeft. Plagiaat..... och! dat moet altijd groen zijn, kan nooit deugen.

Wat van Beethoven als het schoonste wordt geroemd, zijne negende Symphonie, daar klinkt meer dan één oud Vlaamsch motief in, meer dan één liedje dat hij als knaap uit den mond van ouders of grootouders zal hebben gehoord. Als hem die motieven ontvloeiden, waren zij reeds jaren, al zingend, door zijn hartebloed mee gevaren; hij baarde eigen vrucht, evenals een moeder het kleinkind van grootmoeder ter waereld brengt.

Is er, was er wel ooit iets nieuws onder de zon?

Richepin heeft zijn gewrochtje 'gebaard'; juist omdat hij een dichter is, zal hij het zaad daarvan een half menschenleven in zijn innigste wezen gekoesterd hebben, terwijl andere 'zielen' 't niet eens opvingen, waar het nochtans zweefde in de lucht.

